

Institut for social tregrening

kernepunkter < arkiv < www.dreigliederung.de/dk

Rudolf Steiner (1919-1920)
Det sociale spørgsmåls kernepunkter
(GA 23)

© 2000, institut for social tregrening. Rettigheder forbeholdt

Redigeret og supleret udgivelse af Carl Vetts oversættelse fra 1919, "Fremtidssamfundet". Med fodnoter og Rudolf Steiners opråb "til det tyske folk og til kulturverdenen".

Kapitel 1 er udeladt. Kapitlet er ikke urelevant, men dette værk kan meget vel læses uden kapitel 1, som især handler om det brændene spørgsmål som herskede 1919: Om socialismen/kommunismen udgjorde et samfundsalternativ.

Forbemærkning om hensigten med dette skrift

- I. Det sociale spørgsmåls sande skikkelse, set ud fra det den moderne menneskeheds liv
- II. Det af Livet krævede forsøg på en virkelighedstro løsning af de sociale problemer og nødvendigheder
- III. Kapitalisme og sociale ideer (kapital, menneskearbejde)
- IV. De sociale organisationers internationale forhold
- V. Til det tyske folk og til kulturverdenen

Forbemærkning om hensigten med dette skrift

[0-01] Det sociale liv i nutiden stiller alvorlige omfattende opgaver. Fordringerne om nyindretninger træder frem og viser, at der til løsning af disse opgaver må søges veje, man ikke forhen har tænkt på. Måske finder den mening allerede nu indpas, understøttet som den er af nutidens kendsgerninger, at vi er drevet ud i virvaret fordi man ikke før har tænkt på de veje, der nu er blevet nødvendige. Dette skrift står på grundlag af en sådan mening. Det taler om, hvad der bør ske for at bringe de fordringer, der nu stilles af en stor del af menneskeheden, ind på den målbevidst sociale viljes vej. - Om disse fordringer behager eller mishager den ene eller den anden, derpå bør man ved dannelsen af en sådan viljen ikke se. De er der og man må regne med dem som med det sociale livs fakta. Dette burde de betænke, som ud fra deres personlige livsstilling synes, at forfatteren i sin fremstilling af de proletariske fordringer taler på en måde, som ikke passer dem, fordi den efter deres mening altfor ensidigt peger på disse fordringer, som på noget den sociale vilje må regne med. Men forfatteren vil tale ud fra nutidslivets fulde virkelighed, såvidt hans erkendelse af dette liv gør ham det muligt. Ham står for øje de skæbnesvangre følger, som må komme hvis man ikke vil se kendsgerninger i øjnene, der nu en gang har rejst sig fra livet i den nyere tid; hvis man ikke vil kende til en social vilje, der regner med disse kendsgerninger..

[0-02] Lidet tilfredse med forfatterens udviklinger vil især de personligheder være, der i den forstand anser sig selv for livspraktikere, sådan som man nutildags under påvirkning af mangel på kærlighed sædvanlig forestiller sig en livspraktiker. Disse vil mene at det ikke er en livspraktiker, som taler i dette skrift. Men om disse personligheder tror forfatteren, at netop de fra grunden af må lære om igen. Thi deres "livspraksis" synes ham netop ved de kendsgerninger som menneskeheden har måttet opleve i nutiden, ubetinget at have vist sig som en vildfarelse. Som de vildfarelser, der i ubegrænset omfang har ført til fataliteter. De må lære at indse nødvendigheden af at anerkende meget af det for praktisk, der før har forekommet dem som indgroet idealisme. Lad dem kun mene, at udgangspunktet for dette skrift er forfejlet, fordi der i dets første del tales mindre om den nyere menneskeheds erhvervsliv og mere om dens åndsliv: Forfatteren må dog ud fra sin livserkendelse mene, at der vil komme utallig flere fejl til de allerede begåede, hvis man ikke beslutter sig til med saglig opmærksomhed at se på den nyere menneskeheds åndsliv. - Også de, der stadig i de forskellige former kun fremfører fraser om, at menneskeheden må komme bort fra at hengive sig til de rent materielle interesser og vende sig "til ånden" til "idealismen", vil heller ikke finde rigtigt behag i det, forfatteren siger i dette skrift. Thi han giver ikke meget for den blotte henvisning til "ånden" eller for snakken om en taget ånderverden. Han kan kun anerkende den åndelighed, som bliver menneskets eget livsindhold. En sådan viser sig ligeså virksomt i mestring af praktiske livsopgaver som i udformning af en verdens- og livsanskuelse, der tilfredsstillende de sjælelige krav.

Det drejer sig ikke om at man ved besked om en åndelighed eller mener at vide besked derom, men om at denne åndelighed viser sig i det rette greb på den praktiske livsvirkelighed. En sådan ledsager ledsager den livsvirkelighed ikke blot som en for det indre sjælevæsen reserveret bistrømning. - Således vil indeholdet af dette skrift sikkert synes de "åndelige" for uåndeligt og "praktikerne" for livsfjernt. Men forfatteren er af den mening, at han netop derfor på sin måde kan tjene nutidens liv fordi han ikke som mange, der anser sig for "praktikere" er fremmed for livet og fordi han heller ikke kan indrømme den megen talen om "ånden", der blot skaber livsillusioner ved sine ord, nogensomhelst berettigelse.

[0-03] Det "sociale spørgsmål" vil blive omtales i dette skrift som et erhvervs-, et rets- og et åndsspørgsmål. Forfatteren tror at have erkendelsen af hvorledes dette spørgsmåls "sande skikkelse" udformes af erhvervs-, rets- og åndslivets fordringer. Men ud fra en sådan erkendelse kan dog kun komme impulserne til disse tre livsområders sunde udformning i den sociale ordening. - I menneskeudviklingens ældre tider sørgede de sociale instinkter for at disse tre områder indrettedes på en måde, som den gang svarede til menneskenaturen. I denne udviklings nuværende periode står man overfor nødvendigheden af at tilstræbe en sådan indretning ved målbevidst social vilje. Mellem disse ældre tider og nutiden virkede der, i de lande, der først kommer i betragtning for en sådan vilje, en blandet virkning af de gamle instinkter og den nyere tids bevidsthed, der ikke mere svarer til den nuværende menneskeheds fordringer. I mangt og meget af det, der nu holdes for målbevidst social tankegang lever de gamle instinkter dog stadig videre, og gør denne tankegang svag overfor kendsgerningernes krav. Langt mere grundigt end man tror, må nutidsmennesket derfor arbejde sig ud af det, der ikke længere er levedygtigt. Hvorledes erhvervs-, rets og åndsliv skal udforme sig i det af den nyere tid selv påkrævede sunde sociale liv, det kan, efter forfatterens mening, kun blive klart for den, der udvikler god vilje til at indse dette. Det som forfatteren tror at måtte sige om en sådan nødvendig udformning, vil han gerne ved denne bog forelægge til nutidens bedømmelse.

Forfatteren ville gerne ved dette skrift give anvisning på en vej mod sociale mål, der svarer til den nuværende livsvirkelighed og livsnødvendighed. Han mener nemlig, at kun en sådan stræben kan føre væk fra fantastier og utopier på den sociale viljes områder.

[0-04] Dem, der alligevel finder noget utopisk i dette skrift, vil forfatteren dog gerne bede om at betænke, hvor stærkt man for tiden fjerner sig fra det virkelige liv, med mangfoldige forestillinger man gør sig om muligheden af de sociale forholds udvikling og hvorledes man derved hengiver sig til rene fantastier. Netop derfor anser man det for utopi, der, som den her i skriftet forsøgte fremstilling, er hentet fra den sande virkelighed og livserfaring. Adskillige vil se noget "abstrakt" i denne fremstilling, fordi kun det, de er vant til at tænke, for dem er konkret, og fordi det virkelig konkrete synes dem "abstrakt", når de ikke er vant til at tænke det*.

*) Forfatteren har med vilje undgået ubetinget at holde sig til de sædvanlige nationaløkonomiske udtryk i sine fremstillinger. Han kender nøje de steder, en sagkyndig dom vil erklære for dilettantiske. Hans udtryksmåde er dog ikke blot valgt, fordi han også vil tale til mennesker, der ikke er vant til national- og socialvidenskabelig litteratur, men især, fordi en ny tid vil anse det meste af det, der i denne Litteratur gjaldt som "fagligt", for ensidigt og utilstrækkeligt allerede i udtryksformen. De der mener at forfatteren også skulle have henvist til andres sociale ideer, som i den ene eller andet måtte korrespondere med det her fremførte, dem beder jeg om at gennemtænke, at de her prægede anskuelses udgangspunkterne og vejene, som forfatteren mener at kunne takke en årtiers lang livserfaring for, er det væsentlige i den praktiske virkeliggørelse af den given impuls og ikke blot en anderledes udformet tanke. Forfatteren har også, som man kan se ud fra kapitel IV, allerede forsøgt at sætte sig ind for en praktisk virkeliggørelse inden tanker der synes at være lig hans i forbindelse med det ene eller det andet ikke blev fremført.

[0-05] At Hoveder, der er propfulde med partiprogrammer i begyndelsen må være utilfredse med forfatterens fremstillinger, ved han vel; men han tror, at mange partifolk ret snart vil komme til den overbevisning, at udviklingens kendsgerninger er vokset langt ud over partiprogrammerne, og at en bedømmelse, der er uafhængig af disse Programmer frem for alt er nødvendig for at nå den sociale viljes nærmeste mål.

Først i April 1919.

Rudolf Steiner

I. Det sociale spørgsmåls sande skikkelse, set ud fra det den moderne menneskeheds liv

II. Det af Livet krævede forsøg på en virkelighedstro løsning af de sociale problemer og nødvendigheder

[2-01] Man kan udtrykke det karakteristiske som netop har ført til den særlige udformning af det sociale spørgsmål i nyere tid således at man siger: Erhvervslivet, båret af tekniken, den moderne kapitalisme, har virket med en vis naturbundet selvforståelse og bragt det moderne samfund i en vis indre orden. Udover at hele den menneskelige opmærksomhed er blevet optaget af det som teknik og kapitalisme har bragt os, er opmærksomheden afledt fra den sociale organismes andre områder, hvis rette samvirken ligeså nødvendigt må ledes af mennesket, hvis den sociale organisme skal være sund.

[2-02] Jeg må måske benytte en sammenligning for at tydeliggøre det som her netop skal karakteriseres som en ledende impuls til en omfattende og alsidig betragtning af det sociale spørgsmål. Men det skal bemærkes at der med denne sammenligning ikke menes andet end bare en sammenligning. Betragter man ud fra dette synspunkt den mest komplicerede af alle naturlige organismer, menneskelegemets organisme, må man indrømme, at denne organismes væsen beror på, at hele dette menneskelige organismes væsen indeholder tre sideordnede samvirkende systemer, som hver for sig virker med en vis selvstændighed. Disse tre ved siden af hinanden virksomme systemer kan man karakterisere på følgende måde: I menneskelegemets organisme virker som første led det system, der indbefatter nervelivet og sanselivet. Man kunne også kalde det hovedorganismen efter dets vigtigste del, den hvori nerve- og sanselivet på en vis måde er centraliseret.

[2-03] Som den menneskelige organisations andet led må man, for at forstå den rigtig, betegne det der kan kaldes det rytmiske system. Det består af åndedrættet, blodcirkulationen og alt, hvad der giver sig udtryk i den menneskelige organismes rytmiske processer.

[2-04] Som tredje system har man for sig alle de organer og funktioner, som hænger sammen med det egentlige stofskifte.

[2-05] I disse tre systemers samvirken er alt det indbragt som på en sund måde opretholder den menneskelige organismes processer, hvis de er organiseret i henblik til hinanden*.

*Den her mente organisationsdeling er ikke en der bygger på fysisk afgrænsede kropsled, men på en afgrænsning pga. organismens funktioner. Begrebet "hovedorganismen" kan kun bruges hvis man er klar over, at nerve-sanselivet hovedsageligt er centraliseret i hovedet. Naturligvis er også det rytmiske og stofskiftesystemet tilstede i hovedet, ligesom i alle andre kropsled også nerve-sanselivet er tilstede. Dog er alle tre virksomhedstyper ifølge deres væsen strengt afgrænset fra hinanden.

[2-06] Jeg har før forsøgt i fuld samklang med det den naturvidenskabelig forskning allerede er nået til, skitsevis at karakterisere denne tredeling af den menneskelige naturlige organisme i min bog "Von Seelenrätseln". Jeg er klar over, at såvel biologi og fysiologi som de andre naturvidenskaber i den nærmeste tid vil komme til en sådan betragtning af den menneskelige organisme, at de må indse, hvorledes disse tre led - hovedsystem, cirkulationssystem eller brystsystem og stofskiftesystem netop derved at de virker med en vis selvstændighed opretholder den samlede proces i menneskets organisme. Der foreligger ikke en absolut centralisation i den menneskelige organisme, men hvert af disse tre systemer har sit særlige forhold til yderverdenen. Hovedsystemet gennem sanserne, det rytmiske system eller cirkulationssystemet gennem åndedrættet, og stofskiftesystemet gennem ernærings- og bevægelsesorganerne.

[2-07] De naturvidenskabelige metoder er endnu ikke helt nået så vidt, at man i almindelighed anerkender det jeg her antyder. Men du fra et åndsvidenskabeligt grundlag har jeg forsøgt at gøre denne iagttagelse frugtbringende for naturvidenskaben, og det ville være ønskeligt for erkendelsens fremskridt, om den blev almindelig anerkendt indenfor naturvidenskabelige kredse. Årsagen til, at det ikke er sket, er den, at vore tænkevaner, vor hele måde at forestille os verden på, endnu ikke helt svarer til det, der f.eks. i den menneskelige organisme viser sig som udslag af det indre væsen i naturens virke. Man kunne nu sige: naturvidenskaben kan vente, den vil vel lidt efter lidt finde hen til sine idealer og kommer til at knæsette sådan betragtningens måde. Men med en forandring forestillingen og navnlig virkningen af den sociale organisme og dens virke kan ikke vente. Her forslår det ikke bare, at nogle få fagmænd deltager i arbejdet, her må hver eneste menneskesjæl medvirke eller i det mindste nære en instinktiv erkendelse af det, den sociale organisme kræver, så vist som hver eneste menneskesjæl er delagtig i

dens virksomhed. Sund tankegang og følelser, sund vilje og ønsknin g med hensyn til den sociale organismes omformning, udvikles kun, når man, selv mere eller mindre instinktivt, er klar over, at den sunde sociale organisme må være tregrenet ligesom den menneskelige eller naturlige organisme.

[2-08] Siden Schäffle skrev sin bog om den sociale organismes bygning, har man forsøgt at drage analogier mellem et naturvæsens, f.eks. menneskets organisme og det menneskelige samfund som sådant. Man har villet fastslå, hvad der i den sociale organisme svarer til celle, cellestruktur, væv osv.. For kort tid siden udkom således en bog af Meray: "Weltmutation", hvori forfatteren hævder, at visse naturvidenskabelige kendsgerninger og naturvidenskabelige love efter hans mening simpelthen kan overføres på den menneskelige samfundsorganisme. Med alt dette, med denne leg med analogier, har det som her er ment, absolut intet at gøre. Og mener man, at der også i disse betragtninger drives et sådant analogispil mellem den naturlige organisme og samfundets, beviser man kun, at man ikke er trængt ind til ånden i det, som her menes. Her tilstræbes nemlig ikke at omplante en eller anden naturvidenskabelig sandhed på den sociale organisme; men det stik modsatte, at den menneskelige tænkning, den menneskelige følelse, ved betragtning af den naturlige organisme lærer at fornemme livets vilkår og derpå anvender samme fornemmelsesmåde overfor den sociale organisme. Hvis man simpelthen overfører det man tror at have lært af den naturlige organisme, på den sociale organisme, som det så ofte sker, så viser man kun derved, at man ikke vil tilegne sig de evner, der skal til for at kunne betragte den sociale organisme som noget for sig selv, noget helt selvstændigt og udforske dens naturlove, ganske som man er nødt til at udforske menneskets organisme for at forstå den. I det øjeblik man virkelig stiller sig objektivt overfor den sociale organisme i dens fulde selvstændighed, ligesom naturforskeren stiller sig overfor den naturlige organisme, og søger at fornemme den sociale organismes egne love, så ophører alt leg med analogier, på grund af sagens alvor.

[2-09] Man kunne også tro, at denne fremstilling havde til hensigt at "opbygge" den sociale organisme på ufrugtbare teorier, dannet efter naturvidenskabens mønster. Men det ligger så fjernt som vel muligt fra hensigten med dette skrift. Det er noget ganske andet, der skal henvises til. Menneskehedens nuværende historiske krise fordrer, at visse følelser opstår i hvert enkelt menneske, at impulsen til disse følelser må indpodes af opdragelses- og skolevæsenet på samme måde som lysten til at lære de fire regningsarter. Det der hidtil, uden at blive bevidst optaget i det menneskelige sjæleliv, har frembragt den sociale organismes gamle former, det vil i fremtiden ikke mere være virksomt. Det ligger i de nye udviklingsimpulser, som nu med vor tid træder ind i

menneskelivet, at de beskrevne sociale følelser vil fordres af det enkelte menneske, på samme måde som en vis skoleuddannelse allerede lange tider har været fordret. Det vil fra nu af forlanges af menneskene, at de på en sund måde lærer at føle, hvorledes den sociale organismens kræfter skal virke for at den skal være levedygtig. Man må tilegne sig følelsen af, at det er usundt og antisocialt, ikke at ville indordne sig i den sociale organisme med sådanne følelser.

[2-10] Man hører nutildags ofte blive sagt, at det, tiden kræver, er "socialisering". Socialisering bliver imidlertid ikke en helbredelsesproces for den sociale organisme, men en kvaksalverproces, måske endog en ødelæggelsesproces, hvis ikke der modnes, i det mindste, en instinktiv erkendelse i de menneskelige hjerter og sjæle af, at den sociale organismes tregrening er en nødvendighed. Den sociale organisme må, hvis den skal virke sundt, på lovmæssig måde udvikle sig i tre led; i tre grene.

[2-11] Et af disse led eller grene er det økonomiske liv. Vi begynder med det, fordi det så øjensynligt har skudt sig længst frem i det menneskelige samfund og gennem den moderne teknik og den moderne kapitalisme behersker alt det øvrige liv. Det økonomiske liv skal være et selvstændigt led indenfor den sociale organisme, ligeså relativt selvstændigt, som nerve- eller sansesystemet er relativt selvstændigt i den menneskelige organisme. Det økonomiske liv omfatter alt, hvad der hører til vareproduktion, varecirkulation og varekonsumtion.

[2-12] Som andet led eller gren af den sociale organisme må nævnes den offentlige retsliv, det egentlige politiske liv, det man med henblik på det gamle retsstatsbegreb kan betegne som det egentlige statsliv. Mens det økonomiske liv vedrører alt det som mennesket behøver fra naturens hånd eller fra sin egen produktion af varer, og omfatter varecirkulationen og vareforbruget, kan det andet led af den sociale organisme kun vedrøre det, som på rent menneskeligt grundlag omfatter menneskers indbyrdes forhold. Det er af vigtighed for forståelsen af leddene i den sociale organisme, at man kender forskellen mellem det offentlige retssystem, som varetager forholdet mellem menneskene indbyrdes på rent menneskeligt

grundlag, og det økonomiske system, som kun befatter sig med vareproduktion, varecirkulation, vareforbrug. Man må ude i livet ad følelsens vej lære at fornemme denne forskel, så at det økonomiske liv, som følger deraf, udskiller sig fra retslivet, ligesom i den menneskelige organisme lungens virksomhed til forarbejdelse af den ydre luft adskiller sig fra processerne i nerve- og sanselivet.

[2-13] Som tredje ligeså selvstændigt led eller gren i den sociale organisme må man opfatte alt det, som vedrører det åndelige liv. Da betegnelsen "åndelig kultur" eller alt det, der vedrører det åndelige liv, ikke er ganske nøjagtig, kunne man mere rammende sige: Alt det som beror på det enkelte menneskes naturlige begavelse; såvel den åndelige som den fysiske begavelse.

Det første system, det økonomiske system, vedrører alt det, mennesket kræver for at kunne regulere sit materielle forhold til yderverdenen. Det andet system varetager alt i den sociale organisme, der angår menneskenes indbyrdes forhold. Det tredje system omfatter alt, hvad der spirer frem fra det enkelte menneskes individuelle anlæg og indlemmes i den sociale organisme.

[2-14] Ligeså sandt som det at moderne teknik og moderne kapitalisme har givet vort samfundsliv i

nyere tid dets egentlige præg, ligeså nødvendigt er det at helbrede de sår, som derfra nødvendigvis må tilføjes det menneskelige samfund. Og helbredelsen sker ved, at mennesket og det menneskelige samfundsliv bringes i det rette forhold til det, der kan karakteriseres som den sociale organismes tre led og grene. Det økonomiske liv har simpelthen af sig selv antaget ganske bestemte former i den nyere tid. Det er ved sin ensidige virksomhed blevet en magtfuld faktor i det menneskelige liv. Det sociale livs to andre led og grene har hidtil ikke været i stand til at indlemme sig i den sociale organisme på rette måde og efter egne love med samme selvfølgelighed som det første. Men derfor er det nødvendigt, at hvert menneske på sit område, ud fra de ovennævnte følelser, bidrager sit til den sociale forgrening. For med hensyn til de her beskrevne forsøg på at løse det sociale problem har hvert eneste nutidsmenneske nu og den nærmeste fremtid sin sociale mission.

[2-15] Det, som er det første led af den sociale organisme, det økonomiske liv, beror først og fremmest på de naturlige betingelser, ligesom det enkelte menneske med hensyn til lærdom, opdragelse og livserfaring er afhængig af sin åndelige og legemlige organismes naturlige begavelse. Naturgrundlaget påtrykker det økonomiske liv og derigennem hele den sociale organisme sit præg. Det er der nu en Gang i sin oprindelighed, og lader sig ikke påvirke af en eller anden social organisation, eller af nogen slags socialisering. Det må tages sådan som det er og lægges til grund for den sociale organismes liv, ligesom begavelsen på de forskellige områder af naturlig, legemlig eller åndelig dygtighed må lægges til grund for et menneskes opdragelse. Enhver socialisering, ethvert forsøg på at give det menneskelige samliv en eller anden økonomisk form, bør tage tilbørligt hensyn til naturgrundlaget. For al varecirkulation, alt menneskeligt arbejde og al åndelig kultur har som første elementære grundlag det, som binder mennesket til et bestemt stykke af naturen. Man må tænke på samme måde om den sociale organismes sammenhæng med naturbetingelserne, som man for det enkelte menneskes vedkommende tænker om forholdet mellem det, han skal lære og hans naturlige anlæg. Dette kan lettest belyses ved et ekstremt eksempel. Man behøver kun at tænke på, at på visse steder af jordens overflader hvor bananer afgiver et let tilgængeligt næringsmiddel, kommer for det menneskelige samarbejde det arbejde i betragt som skal ydes for at bananerne bliver bragt fra deres oprindelsessted til et bestemmelsessted for at gøre dem til et konsummiddel. Sammenligner man det menneskelige arbejde, som kræves, for at bananernes næringsværdi kan komme samfundet til gode, med det arbejde, som kræves for at gøre hveden til menneskeføde, f.eks. i Mellemeuropa egne, er det arbejde, som er nødvendigt for bananerne, lavt regnet, tre hundrede gange mindre end for hveden.

[2-16] Ganske vist er det et ekstremt tilfælde. Men en tilsvarende forskel i det arbejde, naturbetingelserne kræver, finder man også i produktionsgrenene indenfor de europæiske samfund, - godt nok ikke i samme radikale forskel som mellem bananer og hvede, men man finder også her udprægede forskelle. Således ligger det begrundet i erhversorganismen, at arbejdskraftens omfang som han må bidrage med i erhvervslivet, er betinget af menneskets forhold til hans arbejdes naturgrundlag. Man behøver blot at sammenligne f.eks. Tysklands forskellige dele, der i middel-frugtbar egne giver en hvedehøst af syv til otte gange udsæden, med Chile, der giver 12 fold, eller med Nordmexikos 17 fold, og Perus 20 fold. (sammenlign Jentsch: Volkswirtschaftslehre, S. 64).

[2-17] Hele det sammenhængende væsen som forløber i processer, der begynder med menneskets forhold til naturen og fortsættes i alt, hvad han må foretage for at gøre naturprodukterne egnede til konsumtion, alle disse processer og kun de omfattes af en sund social organismes økonomiske del.. Dette økonomiske

led spiller en lignende rolle i den sociale organisme som hovedets system, der i den hele menneskeorganisme er betingende for den individuelle begavelse. Men ligesom hovedets system er afhængigt af lunge og hjertesystemet, således er det økonomiske system afhængigt af den menneskelige arbejdsydelse. Og ligesom hovedet ikke selvstændigt kan frembringe åndedrættet, således skal det menneskelige arbejdssystem heller ikke kunne reguleres af de kræfter, der virker i selve det økonomiske liv.

[2-18] Menneskets plads i det økonomiske liv bestemmes af dets interesser. Disse kommer fra de sjælelige og åndelige fornødenheder. Hvorledes interesserne bedst imødekommes i en social organisme, så at det enkelte menneske kan varetage dem på bedst mulige måde, samtidig med at han selv yder det mest mulige for Samfundet: dette spørgsmål må i praksis løses af det økonomiske livs institutioner. Det kan kun finde sted, når interesserne virkelig frit kan gøre sig gældende, og der findes vilje til og mulighed for at tilfredsstille dem. Interessernes opståen ligger udenfor det økonomiske livs områder. De udformes i takt med, at det sjælelige og legemlige i menneskevæsenet udvikles. Det økonomiske liv må træffe anordninger, hvorved de tilfredsstilles. Institutioner med dette formål må ikke beskæftige sig med andet end fremstilling og udveksling af varer, dvs. ting, som får deres værdi gennem det menneskelige behov. Vares værdi bestemmes af forbrugeren. Derved at vares værdi bliver bestemt af forbrugeren, bliver dens stilling i den sociale organisme en ganske anden, end alt hvad der ellers har værdi for mennesket som deltager i denne organisme. Den der fordomsfrit betragter det økonomiske liv med dets varefrembringelse, vareombytning og vareforbrug, vil ikke blot bemærke den væsentlige forskel i det forhold, som opstår mellem menneskene indbyrdes, derved at den ene fremstiller varer for den anden, og retsforholdet, dette er baseret på. Man må fordomsfrit betragte erhvervslivet, i hvis omkreds varefremstillingen, varebytte og vareforbrug høre hjemme. Man vil ikke blot som betragter kunne mærke den væsentlige forskel som er mellem et forhold internt mellem mennesker, ved det at den ene producere vare for den anden, og det forhold som skal bestå i et retsforhold. Man vil ved denne betragtning komme til den praktiske fordring, at retslivet må holdes fuldstændig afsondret i den sociale organisme fra det økonomiske liv. Ved det arbejde, som menneskene præsterer for varefrembringelse og varebytte, udvikles ikke umiddelbart de bedst mulige impulser for de retsforhold, som må bestå blandt mennesker. I de økonomiske institutioner henvender nemlig menneske sig til menneske, blot fordi den ene tjener den andens interesser; grundforskelligt herfra er det forhold, det ene menneske står i til det andet i retslivet.

[2-19] Nu kunne man jo tro, at der allerede var taget tilbørligt hensyn til denne adskillelse, når der i erhvervslivets institutioner også blev sørget for de rettigheder, som deltagerne i

dette erhvervsliv må have. En sådan tro har ikke sin rod i det virkelige liv. Det retsforhold, som må bestå mellem menneskene indbyrdes, virker kun tilfredsstillende, når det ikke praktiseres på erhvervslivets enemærker, men på derfra ganske adskilte områder. Derfor må den sunde sociale organisme ved siden af det økonomiske liv udfolde et selvstændigt retsliv, hvori de mellem menneskene gældende retsforhold udvikles og håndhæves. Men retslivet bør tilhøre det egentlig politiske område i staten. Fører menneskene de interesser, de må tjene i det økonomiske liv ind i retsstatens lovgivning og forvaltning, så vil retten blive udtryk for de økonomiske interesser. Er retsstaten selv økonomisk interesseret, mister den Evnen til at regulere menneskets retsliv. Dens forholdsregler og indretning skal nemlig tjene menneskets behov for vare; den bliver så dermed trængt bort fra de impulser der tager sigte på retslivet.

[2-20] Den sunde sociale organisme fordrer som andet led ved siden af det økonomiske system

det selvstændige politiske statsliv. I den selvstændige erhvervslegeme led vil menneskene gennem det økonomiske livs kræfter finde de institutioner, som på bedst mulige måde tjener til varefrembringelse og vareombytning. I det politiske statslegeme vil der opstå institutioner, som orienterer de gensidige forhold mellem mennesker og menneskegrupper på en sådan måde, at det svarer til deres retsbevidsthed.

[2-21] Den betragtning, som førte til kravet om retsstatens fuldstændige adskillelse fra den økonomiske organisme udspringer fra selve det virkelige menneskeliv. De, der vil knytte retslivet til det økonomiske liv, kan ikke påpege et sådant udgangspunkt. Deltagerne i det økonomiske liv har selvfølgelig en vis retsfølelse; men på basis af den kan de kun varetage lovgivning og forvaltning i den rette ånd, ved udelukkelse af deres økonomiske interesser, når de har mulighed for at forme deres retsskøn indenfor en uafhængig retsstat, der som sådan ingen andel har i erhvervslivet. En sådan retsstat har sine egne lovgivnings- og forvaltningslegemer, der begge bygger på principper som udgår af den nyere tids retsbevidsthed. Den vil bygge på impulserne i menneskebevidstheden som man for tiden kalder for de demokratiske. Det økonomiske liv vil ud fra sine egne impulser danne sine egne lovgivnings- og forvaltningskorporationer.

Og det nødvendige samarbejde mellem ledelserne af disse to led, retsstaten og erhvervslivet, bliver omtrent som mellem suveræne staters regeringer. Adskillelsen vil medføre, at det, som udfolder sig i det ene led, kan få den nødvendige virkning på det, som opstår i det andet. Denne virkning hindres nu ved, at de enkelte områder indenfor sig selv vil udfolde det, som bør tilflyde dem fra de andre.

[2-22] Det økonomiske liv er dels underkastet naturbetingelserne (klima, stedets geografiske beskaffenhed, de geologiske værdier osv..), dels afhængigt af det retsforhold, staten skaber mellem de arbejdende mennesker og menneskegrupper. Og disse betingelser danner grænserne for det, der kan og bør tilhøre erhvervslivet. Ligesom naturen selv skaber forudsætninger som ligger uden for erhvervslivets magt, og som det erhvervende menneske må akseptere som det er og arbejde udfra det, så må det, der indenfor erhvervslivet begrundes retsforholdet mellem mennesker, i en sund, social organisme, reguleres af retsstaten, der må stå ligeså selvstændigt overfor det økonomiske liv som naturbetingelserne.

[2-23] I den sociale organisme, således som den er fremgået af menneskehedens historie og således som den gennem maskinetiden og den moderne kapitalismes tid præger den sociale bevægelse, omfatter det økonomiske liv langt mere, end det bør omfatte i en sund, social organisme. I det økonomiske kredsløb cirkulerer, der hvor egentlig blot varer burde cirkulere, nu både den menneskelige arbejdskraft og rettigheder. I erhvervslivet, som hviler på arbejdets deling, kan man i vor tid ikke alene bytte varer mod varer, men på samme økonomiske vilkår også varer imod arbejde og varer imod rettigheder. (Jeg kalder alt det for vare, som ved menneskearbejde har fået en sådan form og er bragt til et sådant sted, at det kan benyttes til menneskers konsumtion. Lad denne betegnelse forekomme mangen nationaløkonom anstødelig eller utilstrækkelig, den gør dog tjeneste til forståelsen af, hvad der bør tilhøre det økonomiske liv*). *Det drejer sig i forbindelse med en fremstilling som bliver gjort i livets tjeneste ikke om at give en definition som stammer fra en teori, men derimod om ideer billedliggøre det som spiller en livsfuld rolle i virkeligheden. Begrebet "vare" pejer hen på noget som mennesket oplever hvis den bruges på den ovenstående måde; ethvert andet begreb af "vare" udelader noget eller tilføjer noget således at begrebet ikke dækker sig med livsforløbet i livet virkelige virkelighed. Hvis nogen ved køb erhverver et grundstykke, er det det samme som et bytte af grundstykket mod varer, der repræsenteres af pengene. Men grundstykket selv virker ikke som vare i det økonomiske liv. Dets plads i den sociale husholdning bestemmes ved den ret, mennesket har til at benytte det. Men denne ret er noget væsentlig andet end det forhold, hvori en producent står til sin vare. Det ligger i det sidstnævnte forholds natur, at det intet kan have til fælles med det forhold, hvorved enkelte får eneret til at benytte et stykke jord. Denne ret bringer andre mennesker, som tjener til deres livsunderhold ved arbejde på dette grundstykke, eller som må bo der, i afhængighed af ejeren. Derved, at man gensidig bytter virkelige varer, som man producerer eller konsumerer, opstår aldrig et sådant afhængighedsforhold.

[2-24] Den, der fordomsfrit kan gennemskue sådanne livsfakta, må indse, at de bør finde deres udtryk i en sund social organisme. Sålænge varer ombyttes med varer i det økonomiske liv, er disse varers værdibestemmelse uafhængig af retsforholdet mellem personer og persongrupper. Så snart varer derimod byttes imod rettigheder, berøres selve retsforholdet. Det er ikke på bytningen som sådan det kommer an. Den er et nødvendigt livselement i den nuværende sociale organisme, som er baseret på arbejdets deling; det drejer sig derimod om, at retten selv gøres til vare ved ombytning af vare og rettigheder, når disse opstår inden for det økonomiske livs område. Man kan kun forhindre dette ved, at der i den sociale organisme både indføres institutioner, som kun tager sigte på varernes mest hensigtsmæssige kredsløb, og andre, som regulerer de rettigheder, der gælder mellem producerende, handlende og konsumerende mennesker. Disse rettigheder adskiller sig efter deres væsen slet ikke fra andre retsforhold, som består mellem menneskene uafhængigt af vareombytning. Spørgsmålet, om jeg skader eller gavner mine medmennesker ved salg af en vare, må bedømmes fra samme sociale synspunkt, som spørgsmålet om jeg gavner eller skader mine medmennesker ved en handling, jeg gør eller undlader at gøre; når den da ikke umiddelbart giver sig udtryk i varebytning.

[2-25] I det enkelte menneskes livsførelse flyder retslegemernes virkning sammen med de rene erhvervslige beskæftigelse. I den sunde sociale organisme skal de komme fra to forskellige retninger. I den økonomiske organisation dikteres de ledende personligheders synspunkter af deres faguddannelse og af de erfaringer, der har gjort dem fortrolige med de specielle fag. I retsorganisationen virkeliggøres ved lov og forvaltning det, som kræves af retsbevidstheden i det indbyrdes forhold mellem enkelte mennesker eller menneskegrupper. Den økonomiske organisation vil samle mennesker med de samme erhvervs- og konsumtionsinteresser, eller med samme færdigheder i andre retninger, til forbrugsforeninger, af hvis vekselvirkning samfundsøkonomien opstår. Hele organisationen opbygges på associativ basis og på associationernes indbyrdes forhold.

Disse associationer må blot udfolde en rent økonomisk virksomhed. Retsgrundlaget hvorpå de bygger får de fra retsorganisationen. Når sådanne økonomiske associationer kan gøre deres økonomiske interesser gældende i en repræsentation, der leder hele den økonomiske organisation, vil de ikke udvikle den trang til at trænge sig ind i retsstatens lovgivende og styrende ledelse for der at tilstræbe det, de umuligt kunne opnå indenfor det økonomiske livs rammer, som f.eks. landmændenes og de industridrivendes foreninger eller det økonomisk orienterede socialdemokrati nu gør. Når retsstaten ikke tager nogen som helst del i det økonomiske liv, vil den kun bringe forordninger, der stammer fra de den tilhørende menneskers virkelige retsbevidsthed. Uagtet at det selvfølgelig er de samme personer, der sidder i retsstatens repræsentation og virker i det økonomiske liv, så vil de ved det økonomiske livs radikale adskillelse fra retslivet ikke mere kunne påvirke retten med indflydelser fra erhvervslivet, hvad der virker undergravende på hele den sociale organismes sundhed. Dette vil derimod ikke kunne undgås når statsorganisationen selv leder visse dele af erhvervslivet, eller når det økonomiske livs repræsentanter giver os love dikteret ud fra deres egne interesser.

[2-26] Et typisk eksempel på det økonomiske livs sammensmeltning med retslivet, viste Østrig ved den forfatning, det gav sig selv i tresserne af det 19. århundrede. Rigsrådets repræsentanter blev da valgte fra det økonomiske livs fire hovedafdelinger: fra godsejernes kredse, fra handelskammerne, fra byer, provinser og industripladser samt fra landkommunerne. Man ser, at der i første linie ved denne sammensætning af en statsrepræsentation ikke kunne tænkes andet, end at retslivet måtte opstå ved at hævde de økonomiske forhold. Det er sikkert nok, at Østrigs nuværende opløsning mest skyldes dets mange nationaliteter, og deres modsat virkende kræfter. Men ligeså vist er det, at en retsorganisation, der havde kunnet udfolde sin virksomhed ved siden af den økonomiske, ud fra menneskenes retsbevidsthed, ville have ført til en sådan udformning af den sociale organisme, at de forskellige folkeslags samliv var blegne muligt.

[2-27] Moderne mennesker, der interesserer sig for det offentlige liv fængsles sædvanligvis af det, der først i anden linie betyder noget for offentligheden, just fordi deres tilvante tænkemåde får dem til at opfatte den sociale organisme som en ensartet helhed. En valgmetode der svarer til en sådan helhed findes imidlertid ikke. Thi på trods af enhver tænkelig valgmetode må de økonomiske interesser og retslivets impulser altid virke forstyrrende på hinanden i repræsentationen. Og det der i strømmer ud af forstyrrelserne i det sociale liv, vil føre til rystelser af samfundsorganismen. Det gælder derfor i øjeblikket mest af alt om at arbejde på en gennemgribende adskillelse af erhvervslivet og retsorganisationen. Det bør stå som det mål, der nødvendigvis må tilstræbes. Lever man sig ind i denne adskillelse, vil de skilte organisationer, ud fra deres egne grundlag, vælge lovgivere og ledelse på den bedst mulige måde. I det, som nu går sin afgørelse imøde, lader man løsningen af disse spørgsmål først komme i anden række, selvom de i sig selv er af fundamental betydning. Hvor de gamle samfundsformer endnu består må man ud fra dem arbejde på den antydede adskillelse. Hvor de gamle allerede har opløst sig, eller befinder sig i opløsning, må enkeltpersoner eller forbund tage initiativet til nydannelser, der peger den antydede retning. At ville forvandle det offentlige liv fra i dag til i morgen anses af alle, også af de fornuftige socialister, som rene fantasterier. Disse håber tværtimod, at helbredelsen må komme gennem en successiv og saglig omdannelse af det bestående. Men at menneskehedens historiske udviklingskræfter for tiden absolut kræver en fornuftig stræben mod sociale nyorienteringer, det kan alle fordomsfrie lære gennem soleklare kendsgerninger.

[2-28] Alle de, som kun finder det "praktisk gennemførligt", som de i deres tilvante snæversynethed kan gå med til, må anse det her fremsatte for ganske "upraktisk". Kan de ikke omvende sig og beholder de deres indflydelse på et eller andet livsområde, vil de ikke virke til den sociale organismes helbredelse, men til dens yderligere forværring, så vist som de nuværende tilstande just skyldes folk med sådan tænkemåde.

[2-29] De bestræbelser, visse regeringer er begyndt med og som førte til, at Staten overtog nogle af erhvervsgrenene (post, jernbane, osv.) må vige for det modsatte: udløsning af alt økonomisk fra det politiske statsvæsen. Tænkere, som med deres bestræbelser tror at være på rette vej mod en sund social organisme, drager yderliggående slutninger af disse, de gamle regeringers socialiseringseksperimenter, og anbefaler samfundsovertagelse af alle de økonomiske hjulpekilder, der kan kaldes produktionsmidler. En sund udvikling vil give det økonomiske liv fri selvstændighed, og den politiske stat mulighed for ved retsordningen at påvirke erhvervslivet, på sådan måde, at det enkelte menneske ikke kommer i modstrid med sin retsbevidsthed ved at indlemmes i den sociale organisme.

[2-30] At disse tanker har deres grund i menneskehedens virkelige liv, vil man overbevises om når man betragter det samfundsarbejde, den legemlige arbejdskraft præsterer. I den kapitalistiske ordning har dette arbejde fået en sådan karakter, at arbejdsgiveren køber det som en vare af arbejderen. Der byttes mellem penge (som repræsentant for varen) og arbejde. Men en sådan byttehandel kan i virkeligheden slet ikke finde sted. Den synes kun at ske. I virkeligheden modtager arbejdsgiveren af arbejderen varer, som kun kan frembringes ved dennes arbejdskraft. Af det, der svarer til disse varers værdi bør arbejderen få en andel, arbejdsgiveren en anden. Vareproduktionen sker ved en samvirken mellem arbejdsgiver og arbejdstager. Det er først produktet af denne fælles virke, som går over i det økonomiske kredsløb. Selve fremstillingen af produktet er baseret på et vist retsforhold mellem arbejder og driftsleder. Men det kapitalistiske samfund forvandler dette retsforhold til et afhængighedsforhold, der beror på arbejdsgiverens økonomiske overtag over arbejderen. I den sunde sociale organisme må arbejdet ikke kunne betales, thi det har ikke, som andre varer en vis økonomisk værdi. Sin værdi får en af arbejdet frembragt vare nemlig først ved sammenligning med andre varer. Måden hvorpå og tiden hvor længe et menneske må arbejde for det fælles vel, reguleres efter hans evner og betingelserne for en menneskeværdig tilværelse. Men det kan kun ske, når det er den politiske stat, som uafhængig af det økonomiske livs ledelse foretager denne regulering.

[2-31] En sådan regulering skaber for varen en værdifod, der kan sammenlignes med naturbetingelserne. Ligesom en vares værdi i sammenligning med en anden vokser ved at dens råprodukter er vanskeligere at indvinde end den andens, således bliver vareværdien også afhængig af arbejdets art og den tid, fremstillingen kræver og det som retsordningen tillader at bruge*.

*Et sådant forhold fra mellem arbejde og retsordning tvinger erhvervslivets associationer til at regne med det der er lovligt som udgangspunkt. Dermed opnåes der det at erhvervsorganisationen er afhængig af mennesker og ikke at mennesker er afhængig af erhvervsordningen.

[2-32] Det økonomiske liv underkastes således fra to sider sine nødvendige betingelser: fra naturgrundlaget, der må tages af menneskehedens, som det nu en gang er givet den, og fra retsgrundlaget, som uafhængigt af erhvervslivet skal skabes indenfor den politiske stats område.

[2-33] Det er let at indse, at ved en sådan samfundsordning vil nationalformuen synke eller stige i forhold til den arbejdsydelse, retsbevidstheden finder det passende at tillade. Med en sådan afhængighed er for den nationaløkonomiske velstand nødvendig i en sund social organisme. Den alene kan forhindre, at mennesket opslide i det økonomiske liv således, at han ikke kan føle sin tilværelse som menneskeværdig. Og følelsen af at leve et liv, der ikke er menneskeværdig er den egentlige årsag til alle de sociale omvæltninger.

[2-34] En altfor stærk formindskelse af den nationaløkonomiske velstand, kan ved retsstatens hjælp undgås eller ophjælpes, ligesom en udpint jord kan ophjælpes. Man kan som bekendt ved tekniske midler gøre en mindre indbringende jord mere, indbringende og man kan ved en altfor stærk forringelse af nationalformuen forandre arbejdstiden og arbejdets art. En sådan forandring må dog ikke være en umiddelbar følge af det økonomiske kredsløb, men skal fremgå af den indsigt, der udvikles af retslivet, når det er frigjort fra erhvervslivet.

[2-35] Ind i alt, hvad samfundet modtager fra det økonomiske liv og retsbevidstheden, flyder der fra en tredje kilde det, der skyldes det enkelte menneskes individuelle evner. Dette tredje led omfatter alt, fra den højeste åndelige ydelse til det, der viser sig som resultat af mere eller mindre gode legemlige anlæg for samfundsnyttigt arbejde. Det der stammer fra denne kilde, må på en ganske anden måde tilflyde en sund social organisme, end strømningerne i varecirkulationen og det der kommer fra statslivet. Men det kan kun ske på en sund måde, når det alene er afhængigt af menneskets frie modtagelighed og af de impulser, de individuelle evner selv udvikler. Hvis de menneskeydelser, der skyldes disse evner kunstigt påvirkes af erhvervslivet eller af staten, unddrager man dem det sande grundlag for deres eget liv, som kun kan bestå ved den kraft de af sig selv udvikler. Hvis samfundets optagelse af de individuelle åndsdelser umiddelbart betinges af erhvervslivet eller organiseres af staten, lammes den frie modtagelighed for dem og kun den frie modtagelighed borger for, at de tilføres samfundet på sund måde. Kun åndslivet egner sig til på en sund måde at lade dem flyde ind i den sociale organisme. Åndslivet, af hvilket de individuelle evners udvikling på så uendelig mange måder er afhængig af, får kun sunde udviklingsmuligheder, når det frit kan følge sine egne skabende impulser, og når det forstås på rette måde af de mennesker,

som modtager dets ydelser.

[2-36] Det, der her er antydnet som åndslivets sunde udviklingsbetingelser, forstås ikke længer, fordi den rette forståelse er blevet tilsløret ved at store dele af åndsarbejdet er sammensmeltet med det politiske statsliv, sådan som dette har udviklet sig i de sidste århundreder, og sådan som man efterhånden har vænnet sig til det. Der tales nok om "videnskabens og undervisningens frihed". Men man betragter det som en selvfølge, at det er den politiske stat, der forvalter den "frie videnskab" og den "frie undervisning". Man mangler ganske følelse for, at åndslivet derved gøres afhængigt af statens behov. Man ræsonnerer som så: når staten blot opretter læreposterne, kan de der indtager disse poster "frit" have lov til at virke for åndslivet. Men dette ræsonnement skjuler, hvor intimt åndslivets indhold er knyttet til det menneskes inderste væsen, hvori det udfolder sig, og hvorledes denne udfoldelse kun kan ske frit, når dens forhold til den sociale organisme ene bestemmes af selve åndslivets egne Impulser. Sammensmeltningen med staten, præger i de sidste århundreder ikke blot dyrkerne af videnskaben og den dertil hørende del af åndslivet, men også selve åndslivets indhold. Ganske vist kan det, der produceres af matematik eller fysik, ikke umiddelbart påvirkes af staten. Men se på historien, og de andre kulturvidenskaber. Er de mon ikke, på grund af denne sammensmeltning, blevet tro spejlbilleder af statens behov? Netop gennem den karakter der således påtryktes det af staten, virker det nuværende videnskabeligt orienterede åndsliv på proletariatet som ideologi. Proletaren ser, at mennesketankerne præges af statslivets behov, og af de ledende klassers interesser. Den proletarisk tænkende så i dem et spejlbilled af de materielle interesser og Interessekampe. Derved opstod den følelse i ham, at alt åndsliv er ideologi - er som et fata morgana af den økonomiske organisation.

[2-37] En sådan anskuelse, der som denne lægger menneskets åndelige liv øde, vil ophøre når følelsen dukker op: på det åndelige område findes en virkelighed, der går ud over det ydre materielle liv, og bærer sit indhold i sig selv. Men en sådan følelse er utænkelig, sålænge et samfunds åndsliv ikke frit kan udfolde sig af sine egne impulser og i frihed styre sig selv. Kun et selvstyrende åndslivs frie udfoldelse giver det kraft til at erobre sig den plads i samfundet, det har krav på. Kunst, videnskab, verdensanskuelse og alt, hvad dertil hører, behøver en selvstændig fri stilling i det menneskelige samfund. Thi i det åndelige liv hænger alt sammen. Den enes frihed kan ikke trives, uden at den andet også har frihed. Selv om matematik og fysik ikke umiddelbart i deres indhold påvirkes af det staten har behov for, vil dog det man benytter dem til, den værdi, man tillægger dem, den virkning deres røgt får for hele det øvrige åndsliv og meget andet, betinges af det staten anser som mest formålstjenligt for sig, sålænge visse grene af åndslivet er afhængige af den.

Det bliver noget andet, når lærerne i skolens lavere klasser, ikke mere følger statens ønsker, men får deres impulser fra et åndsliv, der står på egne ben. Socialdemokratiet har på dette område arvetaget de ledende klassers tænkemåde og sædvaner, og anser det som idealet, at det åndelige liv inkorporeres i den økonomiske samfundsbygning. Thi derved vil de kunne fortsætte ad den vej, hvor åndslivet har mistet al betydning. Socialdemokratiet har udviklet en rigtig følelse i dets fordring om at religion bør være en privatsag. I et sundt statslegeme må nemlig alt åndsliv være en "privatsag" overfor staten og erhvervslivet. Men socialdemokratiet tænker sig ikke at religionens overførelse til privatlivet skulle skabe mulighed indenfor samfundet for en åndelig værdi, som derved kunne udvikles friere og højere end under statens kontrol. Det mener, at staten kun må bruge sine midler til røgt for det, der er livsbehov for den selv. Og dertil menes det religiøse åndsliv ikke at høre. Men ved en sådan ensidig frigørelse fra staten kan en enkelt gren af åndslivet ikke trives, når al det øvrige er kneblet. Den nyere tids religiøse liv vil kun sammen med hele det befriede åndsliv kunne udvikle sjælsbærende kræfter for fremtidens menneskehed.

[2-38] Ikke blot åndsfrembringelserne, men også menneskehedens optagelse af åndslivet må bero på fri sjælelig drift. Lærere, kunstner og andre, som i følge deres stilling kun står i et umiddelbart forhold til forvaltning og lovgivning, der selv er fremgået af åndslivet, og bæres af dets kræfter vil ved den personlighed, de lægger i deres arbejde, kunne vække interesse for deres fag hos menneskene, når disse ved den ny, selvstændigt virkende politiske stat ikke udelukkende tvinges

til arbejde, men også får ret til en fritid, de kan benytte til at erhverve sig forståelse for de åndelige goder. "Livspraktikere" hævder, at menneskene vil forfalde til drikkeri, og at man vil falde tilbage til analfabetisme, hvis staten sørger for en sådan fritid, og hvis skolebesøget gøres afhængigt af forældrenes frie forståelse for dets betydning. Den slags "pessimister" burde dog udsætte deres dom, til verden ikke mere påvirkes af dem, der kun altfor ofte selv har en dunkel følelse af, at de anvender deres fritid galt, og at de hellere

burde tilegne sig en smule "dannelse". Den fængende kraft, som et virkelig frit selvstyrende åndsliv indeholder, kan de ikke regne med, thi det, der stadig var lænket, har aldrig kunnet udøve en sådan fængende kraft på dem.

[2-39] Såvel den politiske stat som erhvervene vil få den åndelige tilstrømning, de behøver, fra den selvstyrende åndelige organisme. Den praktiske uddannelse til erhvervslivet vil først kunne udfolde sig i sin fulde kraft ved dettes frie samarbejde med åndslivet. Mennesker med tidssvarende uddannelse vil kunne frugtbar gøre deres erfaringer fra erhvervslivet ved de kræfter, de kan få fra det befriede åndsliv. Og mennesker med erfaringer fra det økonomiske liv vil kunne finde vej til åndsorganisationen og virke befrugtende, hvor det tiltrænges.

[2-40] På det politiske område vil de nødvendige sunde anskuelser danne sig under fri påvirkning fra åndslivet. Den, der ernærer sig ved sine hænders arbejde, vil ikke længere være uden forståelse for det forhold hans arbejde står i til hele den sociale organisme, hvad der uden åndslivets indvirkning er uklart for ham. Han vil opnå indsigt i, at uden en passende ledelse kan den sociale organisme ikke skaffe ham manuelt arbejde. Han vil kunne optage den følelse i sig, at der må findes en samhörighed mellem hans arbejde og de organiserende kræfter, der skyldes individuelle menneskeevners udvikling. På det grundlag, den politiske stat byder ham, vil han udforme de rettigheder, der tilsikrer ham andel i udbyttet af de varer, han frembringer; og i fuld frihed vil han erstatte den ham tilkommende del af åndslivet, med en sådan part af sin fortjeneste, at åndslivets trivsel muliggøres. På det åndelige område vil der således blive mulighed for at de, der beskæftiger sig med åndeligt arbejde, vil kunne leve af deres arbejde. Det arbejde den enkelte gør for egen åndelig udvikling, må i strengeste forstand være en privatsag; det den enkelte yder til samfundets vel kan påregne en erstatning, der tvangfrit gives af dem, for hvem åndslivet er en nødvendighed. Den der ikke har nok i det, han kan erhverve på denne måde, må henlægge sit arbejde til den politiske stat eller erhvervslivet.

[2-41] De tekniske ideer tilflyder erhvervene fra åndslivet. De udspringer fra åndslivet, selv om de umiddelbart stammer fra folk, der deltager enten i det politiske eller i det økonomiske liv.

Derfra kommer de organiserende kræfter og ideer, der befrugter såvel erhvervslivet som statslivet. De goder, som på denne måde tilflyder disse to sociale led, godtgøres dels ved fri forståelse af dem de gavner, dels ved rettigheder, hvis regulering ligger indenfor statsområdet. De indkomster staten behøver til sit underhold skaffer den sig ved skatter, hvis pålæggelse harmoniseres mellem retsbevidsthedens krav og erhvervslivets evne.

[2-42] I et sundt samfund virker det fritstillede åndsliv side om side med det politiske og det økonomiske liv. De kræfter der virker i nutidsmenneskers udvikling, stræber hen imod denne tregrening. Så længe samfundslivet i det væsentlige ledes af massernes instinkter, var trangen til denne skarpe deling ikke så udpræget. Hidtil virkede derfor strømningerne i det sociale liv i en uklar blanding til trods for at de dog altid udsprang fra tre forskellige kilder. Den nyere tid kræver, at mennesket indstilles mere bevidst i samfundsorganismen. Men denne bevidsthed kan kun give menneskets handel og vandel en sund skikkelse, når den er orienteret fra tre sider. Mod denne orientering stræber den moderne menneskehed i sjælens ubevidste dybder; og det der nu afspejler sig i den sociale bevægelse, er kun en dunkel afglans af denne stræben.

[2-43] Fra andre lag end de der nu er de rådende, dukkede ved slutningen af det 18. århundrede et råb op fra menneskenaturens underbevidsthed, råbet på: frihed, lighed, broderskab. Disse tre ord klang som en devise til kravet om den sociale menneskeorganismes omskabning. Nuvel, den der fordomsfrit, med sund følelse og forstand studerer menneskeudviklingens forskellige virkninger får naturligvis forståelse for det betydningsfulde i disse tre ord. Og dog har skarpsindige tænkere i det løbet af det 19. århundrede søgt at bevise, hvor umuligt det er at virkeliggøre ideerne frihed, lighed og broderskab i en samlet social organisme. Disse mener at kunne se hvorledes disse tre impulser ville modsige sig selv hvis de ville blive realiseret i den sociale organisme. De har skarpsindigt bevist hvor umuligt det ville være at udleve den frihed som er nødvendig for ethvert menneske, hvis impulsen lighed skulle realisere sig. Og man tvinges til at give dem ret, mens man dog samtidig udfra almen menneskelige følelser har den største sympati for disse tre idealer!

[2-44] Det modsigende har sin grund deri, at de tre idealers sande sociale betydning først træder klart frem for dagen, når man fatter nødvendigheden af samfundets tregrening. De tre idealer skal ikke sammenfattes

eller centraliseres i et abstrakt teoretisk parlaments- eller anden enhedsstyrelse..

De skal være en levende virkelighed, hvert enkelt centraliseret for sig i et af samfundsorganismens tre led; ved deres levende samvirken side om side bringes først den rette enhed i den sociale fællesorganisme. I det virkelige liv virker netop det, der tilsyneladende er modsigelser, sammen til enheden. Derfor kan man få en rigtig opfattelse af det ny samfundsliv, hvis man er i stand

til at gennemskue den tregrenede sociale organismes virkelighedstro opbygning på basis af frihed, lighed og broderskab. I så fald forstår man, at menneskers samarbejde i det økonomiske liv må bero på den broderskabsfølelse, der skabes af associationerne. I det andet led, den offentlige rets system, hvor man har at gøre med det rent indbyrdes forhold mellem mennesker, virkeliggøres lighedens ide. Og på det åndelige område, som indtager en relativt selvstændig stilling i samfundet, virkeliggøres frihedsimpulsen. Set fra dette synspunkt viser disse tre store ideer deres virkelighedsværdi. De kan ikke realiseres i et kaotisk socialt liv, men kun i den sunde tregrenede sociale organisme. Idealer som frihed, lighed og broderskab kan ikke virkeliggøres hulter til bulter i en abstrakt centraliseret statsbygning, men hvert af de tre led kan i den rette sociale organisme hente sin kraft fra en af disse impulser. Først da vil de på frugtbar måde kunne samarbejde med de andre led i samfundsorganismen.

[2-45] De mennesker, som mod slutningen af det 18. århundrede krævede de tre ideer frihed, lighed og broderskab virkeliggjorte og de, som senere gentog dette krav, har en dunkel følelse af, hvorhen den moderne menneskeheds udviklingskræfter bærer. Men de overvinder ikke deres nedarvede tro på statens enhed. Og derved får deres ideer den modsigelse, som føles dobbelt stærkt af de moderne proletarerer, fordi der på bunden af deres sjæle virker en ubevidst higen mod statens tregrening, som den eneste samfundsform, i hvilken deres tre idealer kan blive til en højere enhed. Det vor tids tydeligt talende kendsgerninger fordrer, nu da den ny tid er ved at fødes, er, at de udviklingskræfter, som endnu halvt ubevidste stræber op imod tregrening, omskapes til bevidst social vilje.

III. Kapitalisme og sociale ideer (kapital, menneskearbejde)

[3-01] Man kan ikke bedømme hvad der fordres af vor tids meget sigende kendsgerninger på det sociale område, hvis man ikke vil sætte sig ind i den sociale organismes grundkræfter. Denne Fremstilling søger derfor at forklare disse kræfter. For i vore dage kan der intet opnås ved forholdsregler, der kun støtter sig på domme, som er udsprungen af snævert begrænsede iagttagelser. De kendsgerninger, som er vokset frem af den sociale organismes dybder er af en helt anden natur end de, der kun spores på overfladen. Det er derfor nødvendigt at trænge ind til kernen for at komme til den rette forståelse.

[3-02] Vor tids proletariat ser i kapitalen og kapitalismen årsagerne til sin undertrykkelse. Vil man på en frugtbar måde forstå, hvorledes kapitalen kan virke befordrende eller hæmmende på den sociale organismes kredsløb, må man kunne gennemskue, hvorledes menneskenes individuelle evner, det økonomiske livs kræfter og retsudviklingen frembringer og forbruger kapital, - ved menneskearbejde forstår man det, som forening med naturforholdene, erhvervslivet og kapitalen skaber de økonomiske værdier og som bringer arbejderen til bevidsthed om hans sociale stilling. Hvorledes menneskearbejdet må placeres i den sociale organisme for ikke at virke sårende for arbejdernes menneskeværdighed, forstår man kun, når man klargør sig, hvilket forhold menneskearbejdet står i - dels til de individuelle evner og dels til retsbevidstheden.

[3-03] Nu spørger man med rette, hvad der først og fremmest må gøres for at imødekomme den sociale bevægelses krav. Men også det, der først og fremmest skal til, bliver ikke frugtbringende uden at man kender dets forhold til grundlaget for den sunde sociale organisme. Kender man det, kan man let fra den plads, man allerede indtager eller formår at erobre sig finde de opgaver, som kendsgerningerne stiller. Men en sådan indsigt vanskeliggøres, selv for den fordomsfri iagttager, af alt det, menneskeviljen i tidernes løb har bragt ind i de sociale indretninger. Man har levet sig sådan sammen med disse indretninger, at man udfra dem har dannet sine meninger om, hvad af dem, der bør bibeholdes og hvad der bør forandres. Man lader således sine tanker beherskes af det, de burde beherske. Men det er nu til dags nødvendig at indse at man ikke kan komme til en dom ud fra kendsgerningerne uden at gå tilbage til den urtanke der ligger til grund for alle sociale institutioner.

[3-04] Rinder ikke de rette kilder, hvorfra urtankernes kræfter stadig på ny kan tilflyde den social organisme, så antager institutionerne former, som ikke er livsbefordrende, men livshæmmende.

Men mere eller mindre ubevidste lever urtankerne i menneskeimpulserne og utilslørede eller tilslørede træder de frem for dagen i de revolutionære rystelser, den sociale organisme nu gennemgår. Disse rystelser vil først ophøre, når den sociale organisme er formet således, at den selv kan og vil kontrollere, om og hvor der er ved at danne sig afvigelser fra urtankerne, og samtidig har mulighed for at modarbejde sådanne afvigelser før de har opnået en skæbnesvanger styrke.

[3-05] Afvigelse har på mange områder i vore dage vokset sig store, og de fra urtankerne stammende impulser i menneskesjælene fremtræder som en højlydt kritik over det, som er dannet i den sociale organisme i de sidste århundreder. Derfor må der god vilje til for atter på energisk måde at vende tilbage til urtankerne og ikke længere bandlyse dem fra det levende liv, som upraktiske abstraktioner, thi i livet og i proletariatets fordringer lever virkelighedskritik af det, som den nyere tid har gjort den sociale organisme til.

[3-06] Et af de fundamentale spørgsmål, som opstår af denne kritik er, på hvilken måde det tryk kan ophøre, som proletariatet må døje under den private kapitalisme. Kapitalens indehaver eller forvalter kan tage andre menneskers legemlige arbejde i sin tjeneste for at producere. Man må skelne mellem 3 led i den sociale samvirken af kapital og menneskelig arbejdskraft: 1. Foretagsomheden, der beror på enkeltmands eller på en gruppes dygtighed, 2. Driftsherrens forhold til arbejderen, som bør være et retsforhold og 3. Fremstillingen af en Ting, der får værdi som vare i det økonomiske kredsløb. Foretagsomheden kan kun på en sund måde gribe ind i den sociale organisme, når der sørges for, at menneskenes individuelle evner kan udfolde sig bedst muligt. Det kan kun ske, når der findes en orden, som giver den dygtige frit initiativ til at virkeliggøre sin dygtighed og gør det muligt for andre mennesker frit at bedømme værdien af denne dygtighed. Et menneskes sociale arbejde med kapital bør derfor høre til det område af den sociale organisme, i hvilket åndslivet besøger ledelse og lovgivning. Overlades det den politiske stat at bedømme de individuelle muligheder, vil nødvendigvis mangel på forståelse gøre sig gældende. For den politiske stat må være baseret på og må kun give de livskrav lejlighed til fri udfoldelse, der er ens for alle mennesker. Den må indenfor sit område lade alle mennesker nyde lige rettigheder uden hensyn til deres individuelle evner, derfor må den ingen indflydelse have på sådanne evners benyttelse. Ligeså lidt må økonomiske fordele være bestemmende for den ved kapitalens hjælp muliggjorte udfoldelse af individuelle evner. Mange lægger ved bedømmelse af kapitalismen dog stor vægt herpå, idet de påstår, at uden gevinstens spore ville den personlige dygtighed ikke komme til udfoldelse. Og som "praktikere" beråber de sig på den "ufuldkomne" menneskenatur, som de mener at kende. Ganske vist har gevinsten en dybtgående betydning indenfor den nuværende samfundsorden. Men dette er just en af de væsentlige årsager til de tilstande vi nu oplever. Og just derfor bør vi søge at finde andre drivkræfter til de individuelle evners udfoldelse. Og de findes i den sociale forståelse, som et sundt åndsliv indebærer. Opdragelsen og skolen vil udruste mennesket med impulser fra det frie åndslivs impulser, som får ham til at virkeliggøre sine individuelle evner i kraft af den sociale forståelse, han har opnået.

[3-07] Dette er ikke utopier og henhører ikke til de fantastiske ideer, som hidtil har anrettet ubodelig skade såvel på det sociale som på andre områder. Den her fremstillede anskuelse beror ikke, som det foregående viser, på den illusion at "ånden" gør vidundere, når blot de, som tror at besidde den, taler mest muligt om den. Men den fremgår af iagttagelser om menneskenes frie samarbejde på åndeligt område, et samarbejde, der ud fra dets eget væsen får et socialt præg, når det blot kan få lov at udvikle sig i fuld frihed.

[3-08] Det er åndslivets ufrihed, som hidtil har skjult dets sociale præg. I de førende klasser har de åndelige kræfter udviklet sig sådan, at deres produkter på ganske antisocial måde forbeholdes visse kredse, og kun ad kunstige veje bringes ud til proletariatet. I de førende klasser har de åndelige kræfter udviklet sig på en sådan måde at disse kræfters produktion var forbeholdt visse kredse af menneskeheden. Hvad der blev skabt i disse kredse, kunne kun på en kunstlig måde blive overbragt den proletariske menneskehed. Og denne menneskehed kunne ikke øse nogen sjælsbærende kraft af dette åndsliv, for det har ingen virkelig del i denne åndsverdens liv. Institutioner, som "folkeoplysning", "folkeopdragelse" til kunstnydelse eller lignende er i virkeligheden ikke midler til udbredelsen af denne åndsverden i folket, så længe denne åndsverden beholder den karakter som den har iklædt sig i nyere tid. For "folket" står udenfor denne åndsverden med den inderste del af sit menneskevæsen, og kan kun se på det som en udenforstående. Og hvad der gælder åndslivet, gælder også dets forgreninger på det økonomiske område, hvor det indføres ved kapitalens hjælp. I den sunde sociale organisme skal arbejderen ikke stå ved sin maskine og kun tænke på dens drift, mens kapitalisten alene ved, hvorledes de frembragte varer deltager i det økonomiske kredsløb. Arbejderen skal ved fuld medvirke i opgaven kunne udvikle forståelse af måden hvorved han deltager i det sociale liv, ved det at han arbejder på varernes fremstilling. Drøftelser, der må regnes med til driften ligeså vel som selve arbejdet, bør regelmæssigt afholdes af arbejdslederen, med det

formål at udvikle en fælles konception, der kan omslutte såvel arbejdstager som arbejdsgiver. Et sundt virke på denne måde vil hos arbejderen vække forståelse af, at den sociale organisme, og dermed arbejderen som er et led af denne, selv forlanger kapitalforvalterens retmæssig virke. Arbejdslederen bliver ved et sådant offentlighedsarbejde der tilstræber fri forståelse, foranledigt til en dadelfri forretningsførelse.

[3-09] Kun den, der slet ingen forståelse har for den socialt virkende fælles indre oplevelse i et arbejde, der udføres ved forenede kræfter, kan anse dette for betydningsløst. Den der har en sådan forståelse vil kunne gennemskue, hvorledes den økonomiske produktivitet bliver støttet, når det på kapitalgrundlaget byggende erhvervslivsledelse har sine rødder i det frie åndsliv. Den kapitalinteresse, der nu skyldes profittjaget, kan kun give plads for den saglige interesse for at frembringe produkter og skabe tjenesteydelser under denne forudsætning.

[3-10] Socialisterne tilstræber samfundets forvaltning af produktionsmidlerne. Det berettigede heri vil kun opnås ved, at denne forvaltning varetages af det fri åndsliv. Derved umuliggøres den tvang i det økonomiske liv, som øves af kapitalismen og som bliver oplevet som menneskeuværdig, hvis kapitalisten udfolder sin drift ud fra erhvervslivets kræfter. Og derved undgås den lammelse af menneskets personlige dygtighed, der måtte blive følgen, hvis den politiske stat skulle forvalte produktionsmidlerne.

[3-11] Resultatet af en aktivitet ved hjælp af kapital og individuelle menneskelige evner må i den sunde sociale organisme dels, ligesom enhver åndspræstation, fremgå af lederens frie initiativ og dels af andre menneskers frie forståelse, som forlanger lederens arbejde. Lederens frie indsigt må i denne hensigt stå i overensstemmelse med den vurdering af hans præstation som han selv ligger til grund, altså efter den forberedelse som han har brug for til at udføre hans præstation, de omkostninger som han har brug for til at realisere dem osv. Han vil kun føle sig tilfreds, når han mødes med forståelse i sit Arbejde.

[3-12] Ved sociale indretninger i den her angivne retning, skabes der grundlag for et virkeligt frit forhold mellem arbejder og arbejdsleder. Og dette forhold vil ikke mere bero på bytte af varer (resp. penge) mod arbejdskraft, men på fastsættelse af andele til hver af de parter der i fællesskab frembringer varen.

[3-13] Det kapitalen kan yde den sociale organisme, beror ifølge sit væsen på den måde, hvorpå de individuelle menneskelige evner griber ind i denne organisme. Den sociale impuls til udvikling af denne dygtighed fås dog kun fra det frie åndsliv. Også i en social organisme, der overlader denne udvikling til staten eller til det økonomiske livs egne kræfter, kommer den virkelige produktivitet af alt det, der fordrer kapital, til at bero på frie individuelle kræfter, som kæmper sig igennem alle de lammende institutioner. Men en sådan udvikling under sådanne forudsætninger er usund. Den personlige dygtigheds frie udfoldelse ved kapitalens hjælp er ikke skyld i de tilstande der har gjort den menneskelige arbejdskraft til en vare, men derimod dygtighedens underkuelse under staten eller dens inddragelse i det økonomiske livs kredsløb. Det er en forudsætning for alt hvad der nu må ske på det sociale område, at man fordomsfrit kan gennemskue dette. For den nyere tid har avlet den overtro, at staten eller det økonomiske liv selv skal besørge helbredelsen af den sociale organisme. Går man videre ad denne overtro, vil man skabe institutioner, der ikke blot ikke fører til det ønskede mål, men tværtimod til en ubegrænset forøgelse af det tryk, der skulle afvendes.

[3-14] Man begyndte først at tænke over kapitalismen da den allerede havde påført den sociale organisme en sygdomsproces. Vi oplever denne sygdomsproces; man indser, at den må modarbejdes. Man må indse mere end det. Man må forstå, at sygdommen har sin årsag i, at kapitalens virksomme kræfter opsuges i det økonomiske livs kredsløb. Kun den kan virke med i udviklingens rette baner, som ikke lader sig drive ind i illusioner om, at det befriede åndslivs kapitalkontrol er en ny form for "upraktisk idealisme".

[3-15] I nutiden er man ganske vist ikke forberedt på, at bringe de sociale ideer, som skal føre kapitalismen på det rette spor, i umiddelbar forbindelse med åndslivet. Man forbinder dem i reglen med det, der hører ind under det økonomiske område. Man ser hvorledes vareproduktionen er bleven til stordrift, og at denne har medført kapitalismen. I dets sted tænker man sig så andelsvæsenet, som arbejder for producenternes eget forbrug. Men da man selvfølgelig vil bibeholde de moderne produktionsmidler, forlanger man alle virksomheders sammenslutning til et eneste stort andelselskab. Man tror, at enhver så producerer for samfundet, der jo ikke kan udbytte nogen, da det i så fald går ud over det selv. Og da man vil eller må bygge videre på det bestående, tror man at kunne omskabe den moderne stat til et sådant omfattende fællesforetagende.

[3-16] Man bemærker imidlertid ikke, at man af et sådant fællesforetagende venter sig resultater, der vil blive vanskeligere og vanskeligere at opnå, jo større fællesvirksomheden bliver. Hvis ikke den individuelle menneskelige dygtighed indpasses således i fællesorganismen, som det ovenfor er fremstillet, kan arbejdsforvaltningens fællesskab ikke føre til helbredelse af den sociale organisme.

[3-17] At man for tiden har svært ved fordomsfrit at bedømme, hvad åndslivets indgriben i den sociale organisme kan føre til, kommer af, at man har vænnet sig til at forestille sig det åndelige så fjernt som muligt fra det materielle og praktiske. Der vil sikkert hæve sig mange røster, som finder det grotesk, at en del af det åndelige livs resultater vil åbenbare sig i kapitalens arbejde i erhvervslivet. Man kan forestille sig, at de hidtil førende klasser og de socialistisk tænkende kan enes om betegnelsen grotesk for denne fremstilling. Man bliver nød til, for at forstå betydningen af dommen grotesk for den sociale organismes helbredelse, at rette blikket mod visse nutidige tankestrømninger der på sin vis stammer fra gode sjæleimpulser, men som hæmmer en virkelig social tankegangs tilblivelse, der hvor den finder optagelse.

[3-18] Disse tankestrømninger stræber - mere eller mindre ubevidst - bort fra det, der giver det indre liv dets rette stødkraft. De stræber hen imod en livsopfattelse, en sjælelig, en filosofisk, en efter videnskabelig erkendelse søgende indre liv, som en ø i samfundslivet. Men de er ikke i stand til at bygge bro fra dette indre liv til det ydre daglige liv, hvori menneskene indspindes. Hvor mange mennesker nyder ikke i vor tid en slags "indre fornemhed" i en ganske skoleagtig abstrakt tankegang ud i det blå om alle slags etisk-religiøse problemer. De tænker over, hvorledes de skal tilegne sig dyder og elske deres medmennesker og blive benådet med et "indre livsindhold". Men i den ydre virkelighed er der et skærende misforhold mellem det, disse brave folk kalder godhed, kærlighed, velvilje, retfærdighed og sædelighed, og det, der omgiver os som kapitalens virkninger i lønspørgsmål, konsumtion, produktion og varecirkulation, i kredit-, bank- og børsvæsen. Vi ser, hvorledes to verdensstrømninger sidestilles også menneskenes tankevaner. Den ene vil helst holde sig på guddommelige åndshøjder og kan ikke bygge bro mellem det, der er åndelig impuls, og det, der foregår i livets sædvanlige handel ogandel. Den anden lever tankeløst i hverdagslivet. Men livet er et hele, der kun trives, når de virksomme kræfter fra det etisk religiøse liv virker helt ned i det daglige allermost profane liv, i det liv, der for mange ikke har nogetsomhelst fornemt ved sig. Forsømmer man at slå bro mellem disse to livsområder, så ender man, både hvad det religiøst-sædelige liv og hvad den sociale tankegang angår i det rent fantastiske - fjernt fra al forbindelse med den dagligdags sande virkelighed. Mennesket stræber i så fald ud fra en vis "åndelig" impuls efter alle slags idealer og alt, hvad det selv kalder "godt". Men det står uden "ånd" overfor de instinkter der, i modsætning til "idealerne", danner grundlaget for de sædvanlige daglige livsfornødenheder, og som må tilfredsstilles af det samfund, vi lever i. Det kender ingen virkelig farbar vej fra de åndelige begreber til det, der går for sig i det daglige liv. Derfor antager dette hverdagsliv mer og mer en skikkelse, der intet vil vide af det, der som etiske impulser svæver i de sjælelige og åndelige højder over det daglige liv, som hævner sig, så at det etisk-religiøse liv uden at man mærker det, bliver en indre livsløgn for menneskene, netop fordi det holder sig så fjernt fra det daglige, fra den umiddelbare livspraksis.

[3-19] Hvor mange nutidsmennesker viser ikke ud fra en sådan etisk-religiøs fornemmede den bedste vilje til det rette samliv med deres medmennesker og vil gerne gøre det allerbedste for dem. Men de forsømmer at nå til den følelse, der fører disse ønsker ud i livet, fordi de ikke kan tilegne sig en social, en i den praktiske livs former virkende anskuelse.

[3-20] Fra sådanne kredse kommer de drømmere, som i dette verdenshistoriske øjeblik, da de sociale spørgsmål er så tilspidsede som aldrig før, anser sig selv for ægte livspraktikere og derfor spærre vejen for den sande livspraksis. Man kan høre dem sige: Det er nødvendigt, at menneskene hæver sig op fra materialismens rent ydre liv, som har drevet os ind i verdenskrigens katastrofe og

alle ulykkerne, og nu tilegne sig en åndelig opfattelse af livet. De bliver, for at vise menneskets vej til åndelighed, ikke trætte af at citere de fortidspersoner, der særligt æres på grund af deres åndelige tankemåde. Man kan se dem pege på det, som ånden yder det praktiske liv, ligeså nødtvunget som det daglige brød, idet de udråber, at først og fremmest må menneskene atter bringes til at anerkende ånden. Men det, det kommer an på nu, er at finde retningen for den sociale organismes helbredelse ved det åndelige livs kræfter. Det forslår ikke mere, at beskæftige sig med det åndelige som med en biting. Hele det daglige liv må indrettes åndsnært. De hidtil ledende kredses tilbøjelighed til at betragte "det åndelige liv" som en biting førte til de sociale tilstande, hvis konsekvenser vi nu befinder os i.

[3-21] I det sociale liv er kapitalforvaltningen i vareproduktionen nøje forbunden med besiddelse af produktionsmidlerne eller af selve kapitalen. Og dog er disse to forhold mellem menneske og kapital højst forskellige i deres virkninger indenfor den sociale organisme. Forvaltes kapitalen på rette måde af den individuelle dygtighed, vil den tilføre den sociale organisme goder, hvori alle mennesker er interesserede. Ligemeget på hvilket livstrin et menneske står, er han jo interesseret i, at intet går til spilde af det, der som individuelle evner udspringer af menneskenaturen og skaber værdier som gavner menneskelivet. Men disse evner kan kun udfolde sig når deres indehavere bringer dem til udfoldelse af eget frit initiativ. Det, som ikke kan flyde i frihed fra disse kilder, unddrages til en vis grad det almene vel. Men kapitalen er midlet til at bringe de personlige evner til virksomhed indenfor vide områder af det sociale liv. Enhver person i den sociale organisme må have en sand interesse i at den samlede kapital forvaltes således, at enkelte særligt begavede mennesker eller menneskegrupper kan få adgang til så meget af den, som deres oprindelige initiativ har krav på. Såvel ånds- som håndarbejder må, hvis han fordomsfrit ser på sit eget vel, ønske at begavede personer ikke blot kan disponere fuldtud frit over deres egen kapital; men også på eget initiativ kan få adgang til kapital, thi kun de selv kan bedømme, hvorledes deres evner bedst kan tjene samfundet ved kapitalens hjælp.

[3-22] Det er ikke nødvendigt her at påvise, hvorledes privatejendom er udsprunget af andre ejendomsformer på grundlag af de individuelle evner i den hele menneskelige udviklings løb. Hidtil har den faktisk udviklet sig i forbindelse med arbejdsdelingen. Og i denne fremstilling skal der tales om de nuværende tilstande og deres nødvendige videre udvikling.

[3-23] Hvorledes privatejendom end har udformet sig, ved magt, erobringer eller lignende, er den udslag af social skaben bundet til individuelle menneskeevner. Og dog tror de socialistisk tænkende, at dens tryk kun kan fjernes ved overgang til fællesej. De spørger: hvorledes kan det undgås, at produktionsmidlerne bliver privatejendom, så at det tryk, som derved udøves på den besiddelsesløse befolkning, kan ophøre? Men den, der stiller spørgsmålet i denne form, har ikke forstået, at der i den sociale organisme er en stadig udvikling og vækst. Hvor noget vokser, kan man ikke spørge, hvorledes man bedst skal indrette det, for at det kan blive i den tilstand, man i et vist øjeblik anser for den rette. Således kan man tænke om en ting, der i det væsentlige uforandret virker videre, men det gør den sociale organisme ikke. Den forandrer ved sit liv stadig det, der opstår i den. Vil man give den bedste blivende form, så undergraver man dens livsbetingelser.

[2-24] Det er en livsbetingelse for den sociale organisme, at den der kan tjene samfundet ved sine individuelle evner, ikke berøves muligheden for at tjene ud fra sit eget fri initiativ. Hvis hertil hører fri rådighed over produktionsmidlerne, så vil det skade de fælles sociale interesser at nægte ham den. I almindelighed hævdes den anskuelse, at den foretagsomme, som spores til sin virksomhed, må have udsigt til fortjeneste, men det gøres ikke gældende her. For den tankegang, der ligger til grund for nærværende fremstilling af de sociale forholds videre udvikling, ser muligheden for denne spores bortfalden deri, at det åndelige liv udskilles fra det politiske og økonomiske. Derved vil det nødvendigvis ud fra sig selv udvikle en social forståelse, der indeholder sporer af en ganske anden art end de, der beror på økonomisk fordel. Det drejer sig her ikke alene om, ud fra hvilke impulser menneskene foretrækker at beholde produktionsmidlerne som privatejendom, men om, hvorvidt den fri eller den ved fællesskabet ordnede dispositionsret over disse midler bedst svarer til den sociale organismes krav. Og det må i denne forbindelse stadig erindres, at man ikke overfor nutidens sociale organisme kan regne med de livsbetingelser, man tror at have iagttaget hos primitive folk; men kun med dem, der svarer til menneskehedens nuværende udviklingstrin.

[3-25] På dette trin kan netop den personlige dygtigheds frugtbare virke ikke ske uden fri disposition over kapitalen indenfor det økonomiske kredsløb. Skal der produceres på frugtbringende måde, så må kapitalen være disponibel, ikke for at bringe den enkelte eller en gruppe fordele, men for at den bedst kan tjene samfundet, idet den benyttes formålstjenligt og med fuld social forståelse.

[3-26] Mennesket er afhængig af det, han alene eller i forening med andre frembringer, på lignende måde som af sine lemmers førlighed. Hindringen af den fri rådighed over produktionsmiddel er lig med en lammelse af menneskelegemetets førlighed.

[3-27] Privatejendom er kun formidleren af den fri dispositionsret. For den sociale organisme kommer med hensyn til ejendom kun i betragtning at ejeren har retten til at disponere over ejendommen alt efter hans eget initiativ. Således er to ting sammenknyttet i det sociale liv, der er af vidtorskellig betydning

for den sociale organisme: Den frie rådighed over kapitalen til social produktion, og det retsforhold, som opstår mellem den, der råder over kapitalen og andre mennesker derved, at disse udelukkes fra den fri benyttelse af kapitalen.

[3-28] Det er ikke den oprindelige fri dispositionsret, der fører til de sociale skader, men denne retsbeståen, efter at de betingelser er bortfaldne, som på formålstjenlig måde sammenknyttede de individuelle evner med dispositionsretten. Den, der ser på den sociale organisme som på noget stadigt udviklende og voksende, vil ikke kunne misforstå det her anførte. Man må spørge, hvorledes kan det, der skal tjene livet, forvaltes, således at det ikke kommer til at virke skadeligt. Intet levende kan indrettes frugtbringende, uden at det, i det lange løb, også kan føre til skade. Og skal man selv arbejde med på det udviklende, som vi gør det i den sociale organisme, består opgaven ikke i at forhindre tingenes tilbliven, for at undgå de eventuelle skader. For derved undergraves den sociale organismes livsmuligheder, men det gælder om, at gribe ind i rette øjeblik for at hindre det formålstjenlige at blive skadeligt.

[3-29] Muligheden for frit at kunne disponere over kapital må den personlige dygtighed have, men den dermed forbundne ejendomsret må kunne forandres i samme øjeblik, den benyttes til uretfærdig magtudfoldelse. I vor tid har vi kun indført en fremgangsmåde i den her antydede retning, nemlig overfor den såkaldte åndelige ejendom. Den går over i almeneje en tid efter forfatterens død. Til grund for denne ordning ligger en rigtig opfattelse, der svarer til menneskeligt samfundsliv. Så snævert frembringelsen af et rent åndsprodukt end er bundet til den individuelle begavelse, så skyldes dens resultater dog det sociale samliv, og må derfor overføres til det når tid er. Anderledes er det heller ikke med anden ejendom. At den enkelte ved den kan producere til samfundets vel, er kun muligt ved samfundets hjælp. Derfor må retten til at disponere over ejendom ikke forvaltes adskilt fra samfundets interesser. Det gælder ikke om at finde et middel til at udrydde kapitalbesiddelse, men til at forvalte kapitalen, således at den på bedste måde tjener samfundet.

[3-30] Dette middel findes i den tregrenede sociale organisme, hvori et samfunds forenede individer virker som en helhed i retsstaten, mens de individuelle evners virksomhed hører til den åndelige organisation.

[3-31] At alt i den sociale organisme peger på denne tredelings nødvendighed, forstås af enhver, der har virkelighedssans, og ikke helt lader sig beherske af subjektive meninger, teorier, ønsker eller lignende. I særdeleshed er dette tilfældet med de individuelle evners forhold til kapitalen i det økonomiske liv og ejendomsretten til kapital. Retsstaten må ikke kunne forhindre at kapitalen erhverves og forvaltes som privatejendom, sålænge den individuelle dygtighed er således forbundet med kapitalen, at den forvaltes til gavn for samfundet. Og den må vedblive at være retsstat overfor al privat ejendom. Den kan aldrig selv tage den i besiddelse, men derimod bevirke, at den i rette øjeblik overgår til anden person eller gruppe, som genopretter det rette forhold til ejendommen ved sine individuelle egenskaber. Den sociale organisme nyder godt heraf ud fra to vidt forskellige synspunkter. Fra retsstatens demokratiske undergrund, der vogter det som i lige grad berører alle mennesker, våges over, at ejendomsret ikke i tidens løb går over til at blive ejendomsuret. Derved at denne stat ikke selv forvalter ejendom, men sørger for at den kommer de individuelle menneskeevner i hænde, vil ejendom udfolde sine frugtbare kræfter til gavn for hele samfundet.

Sålænge det er formålstjenligt, bliver ejendomsretten eller rådigheden over ejendommen ved denne ordning hos den enkelte person. Men det kan tænkes, at retsstatens repræsentanter til forskellig tid giver ganske forskellige love angående overdragelsen af ejendom fra en eller flere personer til andre. For tiden, da der i vide kredse har udviklet sig stor mistillid til al privat ejendom, tænker man på dens radikale overdragelse til samfundet. Lykkedes dette, ville man erfare, hvorledes man derved afskærer den sociale organisme fra sine livsmuligheder, og man ville snart tvinges til at slå ind på andre veje. Derfor er det sikkert bedre allerede nu at gribe til forholdsregler, som ud fra den her antydede betragtningsskema kan bringe det sociale liv sundhed. Sålænge en eller flere personer fortsætter en produktion, baseret på kapital, må de beholde dispositionsretten over den kapital, de som driftsfortjeneste har udvundet af den oprindelige, såfremt den benyttes til udvidelse af foretagendet. I det øjeblik sådanne personer ophører at forvalte produktionen, skal denne kapital overgå til andre for at drive samme eller lignende foretagender, der er til gavn for den sociale organisme. Også den kapital, der udvindes ved en produktion og ikke anvendes til dens udvidelse, skal straks ledes samme vej. Privatejendom for den person, der leder foretagendet bliver kun det, som han mente at kunne gøre krav på ved foretagendets begyndelse på grund af sin personlige dygtighed, og som syntes retfærdiggjort derved, at han vandt andre menneskers tillid og fik sig kapitalen betroet. Forøges kapitalen ved en sådan persons virksomhed, overgår der til hans private ejendom så

meget af denne forøgelse, at hans forhøjede indkomster svarer til en rente af den omhandlede kapitalforøgelse. Den kapital hvormed et foretagende blev indledet, overgår ifølge den oprindelige ejers vilje til en ny forvalter med alle de påtagne forpligtelser eller går tilbage til ejeren når den første leder ikke mere kan eller vil fortsætte.

[3-32] Det drejer sig ved en sådan indretning om retsoverdragelser. Det ligger i retsstatens hånd at træffe lovlige bestemmelser om hvorledes denne overdragelse skal finde sted. Den skal også overvåge udførelsen og forvaltningen. Man kan forestille sig at de bestemmelser, der regulerer retsoverdragelsen, i enkelthederne svarer til den almindelige retsbevidsthed, men også det modsatte kan tænkes. En fremstillingsmåde, der som den her givne skal være en virkelighedstro, kan aldrig ville andet end pege på retningen i hvilken man skal gå. Går man frem med forståelse i denne retning, finder man i de konkrete tilfælde altid det formålstjenlige. Dog skal der udfra de særlige forhold findes det rigtige for livspraksisen jævnfør med sagens ånd. Jo mere virkelighedstro en tankemåde er, desto færre love og regler fastsætter den udfra forudbestemte krav for enkelthederne. - Kun ånden vil være afgørende for den rette handlemåde. Retsstaten må gennem forvaltningen således aldrig kunne tilrive sig dispositionsret over de kapitaler. Den skal kun sørge for overdragelsen til en eller flere personer, der ved deres personlige evner synes egnede dertil. Ud fra denne forudsætning skal også i almindelighed gælde den regel, at de, der af de anførte årsager foretager en kapitaloverdragelse af eget frit valg, selv kan bestemme deres efterfølgere. De kan dertil vælge en eller flere personer eller overdrage deres rettigheder til en af åndsorganisationens korporationer. For den, der ved sin kapitalforvaltning har gavnnet samfundet, vil også kunne bedømme sine efterfølgere med social forståelse til større

fordel for samfundet, end hvis man ikke fulgte hans råd.

[3-33] En ordning af nævnte art gælder ved kapitaler der har nået en vis størrelse, og af en eller flere er erhvervede gennem arbejde med produktionsmidler (hvortil også jorden henregnes), men ikke er blevet privatejendom på basis af de krav, der oprindeligt anerkendtes for den personlige dygtigheds deltagelse.

[3-34] Sådan fortjeneste samt alle besparelser, der hidrører fra eget arbejde, forbliver i erhververens og hans arvingers private besiddelse indtil erhververens død eller indtil et senere tidspunkt. I denne tid må de som benytter disse beløb, til at skabe produktionsmidler, yde en rente overensstemmende med retsbevidstheden og fastsat af retsstaten. I en social ordning, baseret på det her fremstillede, kan man nøje skelne mellem de indkomster, der fremkommer ved arbejdsledelse med produktionsmidler, og den formue, der skyldes personligt arbejde (fysisk eller åndeligt). Denne sondring svarer til retsbevidstheden og er i samfundets interesse. Thi de sparepenge, man stiller til rådighed for en produktionsgren, tjener de almene interesser ved at muliggøre den personlige dygtigheds ledelse. Det, der tjenes som kapitalforøgelse ved produktionsmidlernes hjælp, efter det retfærdige renteafdrag, skyldes samfundet, og bør - på den her skildrede måde - gå tilbage til dette.

Retsstaten bestemmer kun, at en sådan kapitaloverdragelse skal finde sted, men afgør ikke, til

hvilken materiel eller åndelig produktion den overdrages, thi dette ville føre til et statstyranni overfor den åndelige og materielle produktion. Og denne bør stadig ledes på den for samfundet bedste måde af den individuelle dygtighed. Den som ikke selv vil vælge sin efterfølger, står det frit at overlade dispositionsretten til en af den åndelige organisations korporationer.

[3-35] Også den opsparede formue går med påløbne renter ved ejerens død, eller nogen tid derefter, over til åndeligt eller materielt producerende personer, som den afdøde testamentarisk udpeger, - men kun til sådanne, ikke til en uproduktiv person, hvorved den ville få karakter af rente. Vælger han ikke en eller flere personer direkte, kan en af den åndelige organisations korporationer komme i betragtning ved overdragelsen af dispositionsretten. Kun hvis den afdøde overhovedet ingen dispositioner har truffet, indtræder retsstaten for ham og besørger overdragelsen ved den åndelige organisations hjælp.

[3-36] I en sådan social ordning er der såvel taget hensyn til det enkelte menneskes frie initiativ som samfundets heles interesse; ja den sidstnævnte er netop derved fuldstændigt tilfredsstillet ved at det frie enkelt-initiativ bliver stillet i dens tjeneste. Den der må betro sit arbejde til en andens ledelse, vil ved en sådan ordning opnå, at udbyttet af deres fællesarbejde frugtbares på bedste måde for den sociale organisme, og derved altså også for arbejderen selv. Således skabes et sundt forhold mellem

den af retsbevidstheden regulerede dispositionsret over kapitalen, der er anbragt i produktionsmidlerne og den menneskelige arbejdskraft på den ene side, og priserne for deres fælles arbejdsfrugter på den anden side. Måske vil en og anden finde mangler i det her meddelte. Det er muligt. Men for en virkelighedstro tænker kommer det ikke an på at opstille fuldkomne "programmer", men på at anvise retningen, i hvilken der praktisk skal arbejdes. Vink som de herværende er egentlig kun givne som illustrerende eksempler for nærmere at antyde den retning, der fører til et frugtbart mål. Eksemplerne kan forbedres og sker dette blot i den anviste retning vil det frugtbare mål nås.

[3-37] Berettigede personlige ønsker eller familieimpulser kan meget vel ved en sådan ordning bringes i samklang med samfundets krav. Man vil sikkert herimod indvende, at fristelsen er stor til, mens man endnu lever, at overdrage sine efterkommere sin ejendom. Og at man med disse let kan skabe fingerede producenter, som dog er mindre dygtige end andre, og som burde erstattes af andre. En sådan fristelse imødegås ved, at retsstaten forlanger, at al ejendom, der overdrages andre, under alle omstændigheder skal tilfalde en af den åndelige organisations korporationer efter en vis tids forløb. Eller retten kan på anden måde forhindre en omgåen af reglerne. Retsstaten vil kun have at tilse, at overdragelse sker, hvem der skal overtage arven, bestemmes af åndsorganisationen. Derved udvikles forståelse for værdien af at lade sine efterkommere opdrage til nyttige individer for samfundet, og ikke længer at anstifte sociale ulykker ved kapitaloverdragelse til uproduktive personer. Den i hvem den rette sociale forståelse er levende, har ingen interesse i, at hans kapital overdrages til personer, hvis individuelle dygtighed ikke berettiger dem til at føre hans arbejde videre.

[3-38] Ingen med sans for det, der virkelig kan gennemføres i praksis, kan holde denne fremstilling for utopi. For her er kun tale om sådanne indretninger, der ganske umiddelbart og på ethvert livstrin kan knyttes til de nuværende tilstande. Man må blot i retsstaten bekvemme sig til efterhånden at give afkald på forvaltningen af det åndelige og økonomiske liv og ikke modsætte sig, at der oprettes frie private uddannelsesanstalter, og at det økonomiske liv sættes på fri fod. Statsskolerne og de økonomiske statsinstitutioner skal ikke afskaffes pludseligt; men lidt efter lidt vil der vise sig mulighed for deres nedlæggelse. Først og fremmest må de, som er overbeviste om rigtigheden af det her udviklede eller lignende sociale ideer, sørge for deres udbredelse. Spredes først forståelse for sådanne ideer, skabes derved tiltro til en helbredende forvandling af de nuværende tilstande til andre, der ikke har disses mangler. Denne tillid er det eneste hvor ud fra en virkelig sund udvikling vil udgå, hvorved de nye praktiske ideer kan knyttes til det bestående. For det er netop det væsentlige i disse tanker, at de ikke vil skabe en lysere fremtid ved at ødelægge endnu mere af det bestående, men tværtimod bygger videre, og derved eliminerer det usunde. For de som vil vinde en sådan tillid må kunne gennemskue hvorledes nyindretninger lader sig forbinde praktisk med det bestående. Og det er åbenbart det væsentlige i den idee som bliver fremført her, at den ikke vil fremtvinge en bedre fremtid ved at ødelægge endnu mere af det bestående; men at sådanne ideers virkeliggørelse bygger videre på det bestående og ved viderudviklingen nedbryder det usunde. En oplysning der ikke tilstræber en tillid i den retning, vil aldrig opnå det, der ubetinget skal opnås: en fortsat udvikling, ved hvilken værdien af menneskenes hidtidige arbejde og hidtil erhvervede indsigt ikke ødelægges, men bevares. Selv de, der tænker ganske radikalt vil få tillid til en sådan social nyorientering med bibeholdelse af de overleverede værdier, når den baseres på ideer, som kan indlede en virkelig sund nyudvikling. Også de må forstå at, ligemeget hvilke klasser der bliver de herskende, vil de ikke kunne befri os for de nuværende onder, hvis deres impulser ikke bæres af ideer, som gør den sociale organisme sund og levedygtig. At fortvivle, fordi man ikke tror, at der findes tilstrækkelig mange mennesker med forståelse for sådanne ideer - selv i nutidens virvar - er det samme som at fortvivle, fordi menneskenaturen skulle være uimodtagelig for sunde og formålstjenlige ideer. Der bør ikke stilles dette spørgsmål, om man skal fortvivle, men kun dette: hvad kan man gøre for med al kraft at sprede de nye tillidvækkende ideer.

[3-39] En virksom udbredelse af disse ideer vil især blive konfronteret med at den nutidige tidsalders tankevane på grund af to årsager ikke kommer tilrette med dem. Enten vil man hævde, at man ikke kan tænke sig en splittelse af det sociale enhedsliv, da dets tre led dog i virkeligheden overalt hænger sammen. Eller man vil indvende, at også i enhedsstaten kan hvert enkelt af de tre led få den nødvendige selvstændighed, og at det her fremstillede egentlig kun er et hjernespid, der ikke har noget med virkeligheden at gøre. Den første indvending beror på at man går ud fra en virkelighedsfjern tankegang. Den beror på at man tror at menneskene i et samfund kun kan skabe en enhed af livet, når denne enhed på forhånd er bibragt samfundet ved vedtægter. Men det virkelige liv fordrer just det modsatte. Enheden må opstå som resultatet. De mange strømninger og bestræbelser med forskelligt udspring, som mødes, må ende med at skabe enheden. De sidste tiders udvikling løb stik imod denne virkelighedstro ide. Derfor modarbejdede

det, der levede i menneskene, den udefra påtvungne "ordning" og førte til de nuværende sociale tilstande. - Den anden fordom stammer fra den bristende evne til at gennemskue den radikale forskel i de tre leds sociale virke. Man vil ikke indse, at mennesket står i et særligt forhold til hvert af dem og at disse tre forhold kun kan udfolde sig hvert på sin måde, når der i det virkelige liv findes en jordbund, der tillader, at de hver især kan udvikle sig uafhængigt af de andre, for så at samvirke med dem.

Den gamle fysiokratiske anskuelse gik ud fra, at enten laver mennesket regeringsindretninger, der modsætter sig det økonomiske livs frie udvikling og altså er skadelige, eller også virker lovene i samme retning, som det økonomiske liv af sig selv ville antage hvis det beholdt sin frihed, og er i så fald overflødige. Denne lære har ophørt at danne skole, men flagrer dog endnu hærgende om menneskehovederne som en slags spøgelse. Man tror, at når blot et livsområde følger sine egne love, må fra det alt, hvad der behøves for livet, give sig af sig selv. Hvis f. ex. det økonomiske liv ordnedes således, at menneskene følte det tilfredsstillende, så skulle også rets- og åndslivet give sig af sig selv ud fra den økonomiske ordening. Men det er en umulighed. Og kun en tænkning, der er fremmed for virkeligheden kan tro dette. I det økonomiske kredsløb findes intet, som indebærer mulighed for, ud fra retsbevidstheden, at regulere menneskenes indbyrdes forhold; og forsøger man at ordne dette forhold ud fra de økonomiske impulser, vil følgen blive den, at mennesket med sit arbejde og sin rådighed over produktionsmidlerne tvinges ind i det økonomiske liv og bliver et hjul i dets mekanisme. Dette liv har tendens til stadig at bevæge sig i en vis retning, som må kontrolleres fra anden side. Man kan ikke sige at retsbestemmelserne er gode, når de går i den af det økonomiske liv bestemte retning, og skadelige, når de går i den modsatte. Men hvis den retning, hvori det økonomiske liv bevæger sig, stadig påvirkes af de rettigheder, der angår mennesket som sådant, vil alle kunne føre en menneskeværdig tilværelse i økonomisk henseende. Og kun hvis de individuelle evner udvikles på egen grund, ganske afsondret fra det økonomiske liv, og dog stadig tilfører dette nye kræfter, det ikke selv kan frembringe, vil det økonomiske liv udvikle sig på en for menneskene lykkelig måde.

[3-40] Mærkeligt nok indser man let på rent ydre livsområder fordelene ved arbejdsdelingen. Ingen tror det nødvendigt, at en skrædder må holde en ko for at få mælk. Men for menneskelivets mere omfattende ledopdeling anser man enhedsordningen for det eneste saliggørende.

[3-41] Det er en selvfølge, at der vil rejse sig modsigelser fra alle sider netop imod sådanne sociale ideretninger, som svarer til det virkelige liv. For det virkelige liv avler modsigelse. Og den, der tænker i samklang med livet, vil også ønske at indføre sådanne institutioner, hvis eventuelle uoverensstemmelser med livet kan udlignes ved andre institutioner. Han må ikke tro: en ordening der synes "ideel" i hans tanker, vil udforme sig uden modsigelser hvis de bliver realiseret. Det er en af den moderne socialismes fuldtud berettigede fordringer, at de nutidsinstitutioner, hvori der produceres for de enkeltes profit skal erstattes af andre, hvori der produceres for det almene forbrug. Men netop den, der fuldtud anerkender denne fordring, kan ikke komme til samme konklusion, som den moderne socialisme, nemlig at produktionsmidlerne fra at være privatejendom bør overgå til fællesejendom. Han nødes tværtimod til den opfattelse at hvad der privat produceres ved personlig dygtighed, ad de rette veje må tilføres almenheden. Den nyere tids økonomiske impulser søgte at skaffe indtægter ved massefremstilling, fremtiden må søge ved samvirke under hensyntagen til den nødvendige konsumtion, at finde den bedst mulige form for produktion og lede den ad de bedst mulige veje fra producent til konsument. Retsinstitutionerne må sørge for, at et produktionsforetagende kun så længe varetages af en eller flere personer, som disses individuelle dygtighed berettiger dem dertil. I stedet for, at produktionsmidlerne bliver fælleseje bør de cirkulere i den sociale organisme, der stadig på ny må bringe dem til de personer, der bedst forstår at nyttiggøre dem for samfundet. På denne måde etableres mellem personer og produktionsmidler, en ny forbindelse, der hidtil kun beroede på privatejendomsretten. For lederen af et foretagende og hans medhjælpere må takke produktionsmidlerne for, at deres evner kan skaffe dem en passende indkomst. De vil ikke undlade at gøre produktionen så fuldkommen som mulig, selv om de ikke får den fulde profit. Vi har jo nemlig ovenfor set at profitten tilfalder almenheden - dog med fradrag af den rente, der tilkommer producenten på grund af produktionens opgang. Og det ligger i sagens natur, at producentens indkomst ved en produktionstilbagegang bør forringes i samme forhold, som den stiger ved opgang. Ledernes fortjeneste vil altså stadig være afhængig af deres åndelige præstationer og ikke af det opnåede overskud, der beror på forhold, som ikke afhænger af lederens åndelige arbejde, men af samspil af de kræfter, der virker i samfundslivet.

[3-42] Det er klart, at de samfundsinstitutioner, som allerede består ved disse sociale ideers virkeliggørelse vil få helt ny betydning. Ejendom vil ikke mere være det, den var. Uden at føres tilbage til et overvundet

stadium som fælleseje, vil den føres frem til noget helt nyt, idet al ejendom bringes ind i det sociale livs strøm. Den enkelte kan ikke egoistisk forvalte den til skade for samfundet; men heller ikke samfundet kan på bureaukratisk måde forvalte den til skade for den enkelte. Derimod vil den dertil egnede enkeltperson få brugsret over kapitalen for ved den at kunne tjene samfundet.

[3-43] Sansen for fællesinteresse udvikles kun ved virkeliggørelse af impulser, der stiller produktionen på et sundt grundlag og bevarer samfundet for krisefarer. Og en forvaltning, der kun baseres på det økonomiske kredsløb kan virke udlignende hvor det behøves. Hvis f.ex. en virksomhed ikke skulle være i stand til at forrente indehaverne det indskud, de har gjort af deres sparepenge, kan det manglende tilskydes fra andre virksomheder efter fri overenskomst med alle personer der er delagtige i den, hvis virksomheden bliver anset for en nødvendighed. Et i sig selv afsluttet økonomisk kredsløb, der får sit retsgrundlag udefra, og stadig har tilgang af ny fremtrædende personlige dygtigheder, vil helt kunne koncentrere sig om det økonomiske.

Derved kan der opnås en fordeling af livets goder, således at enhver får så meget, som han efter samfundets velstand retmæssigt kan gøre krav på. Har den ene tilsyneladende større indkomster end den anden, er det kun fordi at det "ekstra" som han får kommer samfundet tilgode på grund af hans personlige dygtighed.

[3-44] En social organisme, der formes på den her fremstillede måde vil ved aftaler mellem lederne af retslivet og erhvervslivet fastsætte de skatter, der er nødvendige for retslivet. Alt hvad den åndelige organisation behøver, får den fra forstående enkeltpersoner, der medvirker i den sociale organisation. Den åndelige organisation vil få sin sunde basis i det individuelle initiativ til åndeligt arbejde og fri konkurrence mellem de dertil egnede personer.

[3-45] Men kun i en social organisme som den her tænkte vil der hos retsforvaltningen findes den nødvendige forståelse for en retfærdig fordeling af goderne. Et erhvervsliv, der ikke tager arbejdskraft i brug efter de enkelte produktionsgrenes forgodtbefindende, men må nøjes med det, retten tillader, vil bestemme varenes værdi efter det arbejde som menneskene udføre for det.

Det vil ikke lade menneskene lave det arbejde, som er bestemt af en vareværdi som er uafhængig af mennesket ve og vel og menneskets værdighed. En sådan organisme vil få blik for de rettigheder, der fremgår af de rent menneskelige forhold. Børn har ret til opdragelse; familiefaderen får derfor som arbejder en større indtægt end den, der lever alene. Dette tillæg vil tilflyde ham fra institutioner, der er grundede ved overenskomst mellem alle tre sociale organisationer. Sådanne institutioner kunne varetage børnenes ret til opdragelse ved at erhvervslivets myndigheder fastlægge opdragelsestilskudets størrelse og lade retsstaten fastlægge de enkeltes rettigheder i samråd med åndsorganisationen. Det gælder her som overalt, at den tænkning, der bygger på virkeligheden, ved anvisninger som disse kun peger på retningen, i hvilken der skal arbejdes. I enkelthederne kan muligvis helt andre indretninger vise sig bedre. Men disse »bedre« indretninger findes kun ved målbevidst samvirken indenfor den sociale organismes tre, indbyrdes selvstændige led. Denne fremstilling vil, i modsætning til meget af det der for tiden ganske uberettiget anses for praktisk, måske just i kraft af den tankemåde der ligger til grund for den, finde det virkelig praktiske, nemlig: en sådan leddeling af den sociale organisme, at den får menneskene til at gøre det, der bedst tjener almenvellet.

[3-46] Ligesom børn har ret til opdragelse, således har de gamle, invalide, enker og syge ret til underhold. Midlerne hertil må tilflyde den sociale organismes kredsløb på lignende måde som overfor antydet ved børneopdragelsen. Det væsentlige er, at fastsættelsen af det underhold, de ikke-erhvervende skal have, ikke må fremgå af erhvervslivet; men at erhvervslivet heri tværtimod gøres afhængigt af hvad den almindelige retsbevidsthed kræver. De som arbejder i en økonomisk organisme får så meget mindre udbytte af deres arbejde, jo mere der må afgives til de ikke-erhvervende. Men dette "mindre" bæres lige af alle deltagere i samfundet, når de her beskrevne sociale impulser virkeliggøres. Den fra det økonomiske liv adskilte retsstat gør opdragelse og underhold til et virkelig fælles menneskeanliggende, for i retsorganisationen virker kun de principper, som alle myndige mennesker får indflydelse på.

[3-47] En social organisme, der svarer til disse principper, overfører ligesåvel til samfundet den merpræstation, der skyldes den enkeltes større evner, som den mindrepræstation, der berettiger den mindre vel udrustede til samfundets hjælp. "Merværdi" skabes ikke til uberettiget nyden for de enkelte, men til udvikling af det, der kan tilføre den sociale organisme sjælelige eller materielle goder, og til pleje for det, der udspringer af denne organismes skød, uden umiddelbart at kunne tjene den.

[3-48] Den, der tror, at adskillelsen af de tre led kun har ideel betydning og at den vil give sig "af sig selv" også i en enhedsstat, eller i et samfund, der hviler på produktionsmidlernes socialisering, behøver blot at forestille sig de særlige sociale institutioner, der vil udspringe af den virkeliggjorte tregrening. I den vil f.ex. staten ikke have med pengevæsenet at gøre, men det bliver ordnet af

erhvervslivets ledende korporationer. For i en sund social organisme er penge ikke andet end anvisning på varer, der er frembragt af andre og som kan fås fra det fælles erhvervsliv, fordi man selv tilfører dette varer. Ved pengeomsætningen gøres et økonomisk område til en økonomisk enhed. Den enkelte producerer igennem et fælles erhvervsliv for alle de andre. Indenfor det økonomiske område har man kun med vareværdier at gøre. Også de præstationer, der hidrører fra den åndelige eller retslige organisation, får i erhvervslivet karakter af vare. Det som en lærer bibringer sine elever, er en vare i det økonomiske kredsløb. Han får ligesålidt sine individuelle evner betalte som arbejderen, for kun, hvad begge præsterer som vare til det økonomiske kredsløb kan betales. Hvorledes det frie initiativ og retten må virke for at varerne kan frembringes, bør i ligeså høj grad ligge udenfor det økonomiske kredsløbs magtområde, som naturkræfternes virkning på kornproduktionen i et rigt eller magert år. For åndsorganisationerne er ligesom selve staten almindelig vareproducent overfor erhvervslivet, blot med den forskel, at det de fremstiller indenfor deres område, ikke er vare, men først bliver det, når det optages i det økonomiske kredsløb. De omsætter ikke indenfor deres egne områder, men det, de yder overgår til og anvendes af erhvervslivets ledelse.

[3-49] Den rent økonomiske værdi af en vare (eller et produkt), udtrykt i penge, som ækvivalent for

bytteværdien, vil afhænge af den hensigtsmæssighed, som ledelsen af det økonomiske liv kan nå. For det afhænger af ledelsens forholdsregler, hvorledes det økonomiske liv udfolder sig på basis af det åndelige eller retslige grundlag, som skabes af den sociale organismes andre led. En vares pengeværdi vil således være et udtryk for at denne vare bliver fremstillet af erhvervslivet i en mængde, der svarer til det virkelige behov. Virkeliggøres disse ideer, så vil ikke mere den impuls være bestemmende som blot går ud på at samle rigdom ved masseproduktion. Men produktionen vil blive afpasset efter forbruget ved hjælp af fremtidens mangfoldige andelsselskabers indbyrdes samarbejde. Derved bliver der skabt et til behovet svarende forhold mellem pengeværdi og produktionsforanstaltninger i den sociale organisme*.

*Kun gennem en forvaltning af den sociale organisme, som bliver realiseret på denne måde i den sociale organismes tre leds fri samvirke, vil der, som resultat for erhvervslivet, indfinde sig et sundt prisforhold for die fremstillede vare. Det prisforhold skal være sådan at enhver arbejder får så meget i modværdi for hans produktion, som der er brug for til at stille sine og hans families behov, indtil han igen har frembragt det samme arbejdes produktion. Et sådant prisforhold kan ikke indstille sig gennem en offentlig fastlæggelse, men skal være resultatet af associationernes levende samvirke i den sociale organisme. Men det vil ske af sig selv, når samvirket bygger på de tre organisationsled sunde samvirke. Det vil gi sig med den samme sikkerhed, som en holdbar bro vil funktionere når den er bygget ud fra de rette matematiske og mekaniske love. Man kan naturligvis indvende at det sociale liv ikke følger sine love som en bro gør det. Men ingen vil gøre den indvending hvis han kan erkende hvorledes i denne bogs fremstilling det sociale liv netop har smidige og ikke matematiske love bag sig.

Penge bliver i virkeligheden kun en værdimåler, for bag hvert pengestykke eller hver pengeseddel står vareproduktionen, hvorved pengeejeren alene har kunnet få sine penge.

Ifølge forholdenes natur må visse anordninger kunne berøre en besiddende hans penges værdi, såfremt de har mistet den ovennævnte betydning. Disse anordninger er allerede omtalte. Pengeejendom går efter en vis tid over til samfundet i en eller anden passende form. Og for at de penge, der arbejder i produktionsforetagender ikke skal tilbageholdes af deres besiddere ved en omgåen af reglerne, kan der fra tid til anden finde en omprægning eller nytrykning sted.

På grund af disse forhold er det klart, at en kapital's rentenydelse stadig forringes med årene. Penge oplides ligesom varer. Det vil dog være rigtigt at lade staten træffe en vedtægt af den art. Rentes rente vil ophøre. Den, der har sparepenge, har udført et arbejde som berettiger ham til en senere gengældelse ved varer, på samme måde som et arbejde, der udføres nu kan ombyttes med varer efter dagens værdi. Men den sparendes bytteret går kun til en vis grænse, da det, han i så henseende har til gode fra fortiden,

skal honoreres af nutiden ved arbejdsydelse. Sådanne fordringer må ikke kunne blive til et økonomisk magtmiddel.

Ved disse princippers virkeliggørelse stilles værdifoden på en sund basis. Thi hvad der end ud fra andre forhold fører til en vis pengeform: den i møntfoden liggende garanti skyldes den fornuftige indretning af hele den økonomiske organisme.

Spørgsmålet om værdifoden kan staten aldrig løse tilfredsstillende ved lovbestemmelser. Nutidsstater kan kun løse dette problem, når de qua stater opgiver løsningen og overlader den til den fra selve staten adskilte økonomiske organisme.

[3-50] Man taler nutildags meget om den moderne arbejdsinddeling og dens virkning i tids besparelse, varefuldkommenhed, vareombytning osv., men man lægger næsten ikke mærke til hvorledes den påvirker enkeltmands forhold til hans arbejdsydelse. Den der arbejder i en social organisme, hvor arbejdsdeling er indført, erhverver egentlig aldrig selv sin indkomst, men får den gennem alles arbejde som deltager i den sociale organisme. En skrædder, der syr sig en dragt til eget brug, står ikke i samme forhold til denne, som et menneske der i primitive tilstande selv må sørge for alt til sit livs ophold. Han laver sig en dragt for at kunne sy klæder til andre, og dragtens værdi for ham afhænger ganske af de andres præstationer. Dragten er egentlig et produktionsmiddel. Mange vil måske sige, at dette falder ind under hårdkløveri, men ser man nøjere på hvorledes vareværdien bestemmes i det økonomiske kredsløb, kommer man på andre tanker og forstår at man i et samfund, der bygger på arbejdsdeling, slet ikke kan arbejde for sig selv. Man kan kun arbejde for andre og lade andre arbejde for sig. For sig selv kan man ligesålidt arbejde, som man kan spise sig selv. Men man kan oprette institutioner, der er i modstrid med arbejdsdelingens væsen. Og det sker, når produktionen indstilles på, at den enkelte bliver ejer af det, han dog kun kan frembringe i kraft af, at han tilhører en social organisme. Arbejdsdelingen tvinger den enkelte til at leve efter samfundets krav, og udelukker egoismen i det økonomiske. Eksisterer der alligevel egoisme i form af klasseprivilegier eller lignende, vil den afføde en uholdbar social tilstand, der fører til rystelser af den sociale organisme. Vi lever for tiden i en sådan tilstand. Mange betvivler måske det rigtige i at retsforholdene og andre forhold skal indrettes efter arbejdsdelingens uegoistiske virke. Sådanne mennesker må da drage konsekvensen af hans indstilling. Det vil være, at man slet ikke kan gøre noget; den sociale bevægelse vil ikke kunne føre til noget som helst. Man kan i denne sag ikke gøre mindste gavn, hvis man ikke vil yde virkeligheden den ret, der tilkommer den. Derfor søger den tænkning, der ligger til grund for det her fremstillede, kun at indrette menneskets virke i den sociale organisme efter denne organismes livsbetingelser.

[3-51] Den der former sine begreber helt og holdent ud fra det tilvante, bliver bange, når han hører, at arbejdslederens forhold til arbejderne, ikke må sortere under den økonomiske organisme. Thi han tror, at dette nødvendigvis må føre til pengenes nedgang i værdi og tilbagefald, til primitive samfundsforhold. (Dr. Rathenau udtaler sit Skrift: »Nach der Flut« sådanne meninger, som fra hans standpunkt kan synes berettigede nok.) Men denne fare modarbejdes ved tregningen af den sociale organisme. Den selvstændige økonomiske organisme i forening med retsorganismen udskiller pengevæsenet helt fra arbejdsforholdene, der kun baseres på retten. Og retsforholdene vil ikke kunne få umiddelbar indflydelse på pengeforholdene, for disse fremgår af den økonomiske organismes forvaltning. Retsforholdet mellem arbejdsleder og arbejder vil ikke ensidigt finde udtryk i pengeværdien; for denne er, efter afskaffelsen af lønnen, der jo betegner en byttehandel mellem vare og arbejdskraft, kun målestok for varenes (og præstationernes) gensidige værdi.

- Ved betragtning af de virkninger, som tregningen får for den sociale organisme, vil man blive overbevist om, at den ikke blot er en noget forandret statsform, men at den vil medføre helt andre institutioner end de, der nu findes.

[3-52] Og i disse nyindretninger vil kunne bortfjerne det, der nu føles som klassekamp. For denne kamp hidrører fra arbejdslovens indordning i erhvervslivets kredsløb. Dette skrift præsenterer en form for den sociale organisme, hvor begrebet arbejdsløns ligesom det gamle egebegreb bliver underkastet omformning. Men gennem denne omformning bliver der skabt en livsdygtigere social sammenhæng for menneskene. - Kun en ganske overfladisk iagttagelse kan påstå, at virkeliggørelsen af disse tanker blot betyder en forandring fra timeløn til akkordløn. Det er muligt, at en ensidig betragtning kan føre til denne dom, men her er denne ensidige dom ikke skildret som den rigtige, thi hvad der her er lagt vægt på er afløsning af lønforholdet gennem kontraktlig deling af det udbytte, som arbejdsleder og arbejder

i fællesskab opnår ved deres arbejde på grundlag af den sociale organismes totalitet. Den der anser arbejderens andel for akkordløn, forstår ikke, at denne "akkordløn" (der egentlig ikke er nogen løn) udtrykkes i værdien af det ydede på en måde, som bringer arbejderen på et helt andet socialt trin end det, han hidtil stod på. Thi dette fremgik af det ensidige, udelukkende på pengemagt beroende klasseherredømme, og fjernes det vil klassekampen være forsvunden. - Og de, der bekender sig til en anskuelse, der navnlig er udbredt i de socialistiske kredse, som går ud på at udviklingen selv må bringe en løsning af det sociale problem, da det ikke kommer sin løsning nærmere ved teorier, der først skal virkeliggøres - dem må man svare, at udviklingen sikkert nok vil bringe det nødvendige, men at de menneskelige ideimpulser i den sociale organisme er realiteter. Når tiden er skredet lidt længere frem, og det, som i dag kun tænkes, er blevet virkelighed, vil netop denne virkelighed være fremgået af udviklingens gang. Derfor må de, som kun tror på udvikling og ikke på frugtbare ideers medvirken vente med deres dom til det, der idag kun tænkes, er blevet virkelighed. Men da vil det være for sent at indføre visse ting, som kræves af de nuværende begivenheder. I den sociale organisme er det nemlig umuligt, at betragte udviklingen objektivt som i naturen. Man må selv bevirke den. Og derfor er det skæbnesvangert for den sunde sociale tænkning, at man nu til dags vil "bevise", hvad der er social nødvendighed på samme måde, som man "beviser" noget i naturvidenskaben. Som "bevis" på socialt område gælder nemlig ikke blot det, der ligger i det bestående, men også det, der spirer frem mod virkeliggørelse i menneskenes impulser, ofte ubemærket af dem selv. Og kun den, der kan opdage det, vil få øje på det, der i social henseende virkelig er "beviser".

[3-53] En af de virkninger i samfundslivet hvorved tredelingen straks vil vise sig begrundet i det væsentlige i menneskets samfundsliv, er adskillelsen af dommervirksomheden fra selve statslivet. De vedtægter, som bliver gældende mellem mennesker og sammenslutninger af mennesker vil fastsættes af retsstaten, medens selve den dømmende magt overføres til institutioner, som skabes af den åndelige organisation. Afsigelse af en retfærdig dom beror i høj grad på dommerens sans for og forståelse af den anklagedes individuelle dispositioner. En sådan sans og en sådan forståelse vil kun kunne findes, når det samme tillidsforhold, der knytter menneskene til åndsorganisationens institutioner også kommer til at gøre sig gældende ved indsættelse af dommere. Det vil blive muligt for åndsorganisationens ledelse at ansætte dommere, der er valgte fra de mest forskellige åndsklasser, og som efter en vis tids forløb atter vender tilbage til deres forrige virksomhed. Ethvert menneske vil derved have mulighed for indenfor rimelige grænser selv at vælge den personlighed blandt dommerne, til hvem han har så megen tillid, at han i de fem eller ti år, domsembetet varer, vil underkaste sig hans dom, hvis han kommer i konflikt med privatretten eller strafferetten. Der må altid i nærheden af ethvert bosted være så mange dommere, at den enkeltes valg kan få praktisk betydning. En stævning må så i hvert enkelt tilfælde indleveres til den dommer, den anklagede selv har valgt. - Man kan tænke sig, hvilken betydning en sådan ordning f.ex. ville have haft i Østrig-Ungarn. I Egne, hvor flere sprog taltes, kunne folk af de forskellige nationaliteter have valgt deres dommere af deres egen nation. Kender man de østrigske forhold forstår man også at dette kunne have bidraget til at udligne de mange nationalitetsforskelligheder. - Men bortset fra nationalspørgsmålet vil denne ordning kunne bidrage til mange andre forholds sunde trivsel.

Dommerne og tribunalerne må til de specielle retsspørgsmål have uddannede juristers assistance; men disse jurister vælges også af åndsorganisationernes ledelse og skal ikke have domsmyndighed. Appelretterne vælges på samme måde. Det ligger i en sådan livsordnings væsen, at hvis den virkeliggøres vil en dommer kunne have en levende forståelse af de anklagedes måde at leve og føle på. For udenfor sit dommerembede, som han kun beklæder en vis tid, lever han i samme samfundskreds som de anklagede.. Det vil gå med dommerembederne, som med de andre institutioner i en sund social organisme, at de overalt vil få den rette sociale forståelse frem hos de personer, der knyttes til dem. Domsfuldbyrdelsen falder naturligvis ind under retsstatens områder.

[3-54] Det ville føre alt for vidt her at omtale alle de nyindretninger på andre områder, som bliver nødvendige, når de her skildrede virkeliggøres. En sådan skildring ville jo indtage alt for meget plads.

[3-55] Omtalen af enkelte institutioner vil have vist, at det her ikke drejer sig om en fornyelse af de tre stænder: erhvervs-, kriger- og lærerstanden, sådan som mange kunne tro og faktisk har troet, når jeg nu og da har talt om det. Det er netop modsætningen til denne standsinddeling, der tilstræbes. Det er ikke menneskene, der inddeles i sociale klasser eller stænder, det er selve den sociale organisme der ledopdeles. Men netop derved kan mennesket først blive sandt menneske; for ledopdelingen bliver en sådan, at han vil være rodfæstet i hvert af de tre led sålænge han lever. I det led af den sociale organisme, hvori hans arbejde bestemmer hans plads, står han med hele sin saglige interesse, og til de andre træder

han i et livfuldt forhold, idet de bliver således indrettede, at han må træde i forhold til dem. Som tre gren bliver den sociale organisme adskilt fra menneskene, men danner dog den fælles jordbund, de alle vokser i, og ethvert menneske vil som sådant være et bindeled mellem alle tre led.

IV. De sociale organisationers internationale forhold

[4-01] Også de internationale forhold bliver ved den indre leddeling af den sunde sociale organisme tregrenet. Ethvert af de tre områder vil komme til at stå i sit særlige forhold til de tilsvarende områder i andre sociale organismer. Landenes indbyrdes økonomiske forhold vil således udvikles uden at retsstatene har nogen umiddelbar indflydelse derpå.*

*De der indvender at rets og økonomiforhold egentlig høre sammen og ikke kan deles fra hinanden, de ser ikke hvad det drejer sig om med den tregrening som bliver fremført her. I den samlede virke, virker begge forhold naturligvis som et hele. Men det er noget andet, om man skaber rettigheder udfra erhvervslivets krav eller om man skaber dem udfra den elementære retsforståelse og lader det som derved opstår virke sammen med erhvervslivs-processerne.

Og omvendt vil retsstaternes forhold formes indenfor visse grænser fuldtud uafhængige af de økonomiske forhold. Ved en sådan fra første færd bestående indbyrdes uafhængighed mellem de forskelligartede internationale forhold, vil disse i konflikttilfælde kunne virke udlignende på hinanden. Gennem de enkelte sociale organisationers sammenknytning vil der opstå interessefællesskaber, for hvilke landegrænserne vil miste deres betydning i det mellemfolkelige samliv. - De forskellige landes kulturelle organisationer vil kunne træde i indbyrdes forbindelser, der kun beror på menneskehedens fælles åndsliv. Det af staten uafhængige, selvstyrende åndsliv vil udvikle forhold, der ville være umulige, hvis godkendelsen af dets arbejde afhang af retsstaten og ikke af en åndelig organisme. I denne henseende bliver der ingen forskel på den utvivlsomt internationale videnskabs produkter og det, der præsteres på andre åndelige områder. Sproget og alt hvad dertil hører, er et særligt åndsområde hvortil også selve nationalfølelsen må regnes. Et sprogområdes folk kommer ikke med andre i unaturlig konflikt hvis de blot ikke vil benytte sig af den statslige organisation eller den økonomiske magt til at hævde deres nationale kultur. Har et folks kultur større udbredelsesevne og større åndelig frugtbarhed end et andets, så er udbredelsen berettiget og vil fuldbyrdes fredeligt, såfremt det sker ad de veje, der kun er afhængige af de åndelige organismer.

[4-02] For øjeblikket er det de samfund, som har udviklet sig ved fælles sprog og kultur, der stærkest vil modsætte sig den sociale organismes tredeling. Denne modstand vil brydes af de mål, menneskeheden som et hele stadig mere bevidst higer imod og som kræves af den nyere tids nødvendige livsbetingelser. Denne menneskehed vil føle, at enhver kun kan få en virkelig menneskeværdig tilværelse, når den forener sig livskraftigt med alle de andre dele. Folkeslagenes samvirke i forening med andre naturlige impulser er årsagerne til de retslige og økonomiske fællesindretninger i den historiske udvikling. Men de kræfter, hvorved folkeslagene vokser, må udfolde sig ved en vekselvirking, som ikke må hæmmes af statslegemernes eller de økonomiske deles indbyrdes forhold. Men det kan kun ske, når folkene gennemfører den indre tredeling af deres sociale organismer, således at hvert led selvstændigt kan træde i forhold til andre staters sociale organismer.

[4-03] Derved dannes mangleformede forbindelser mellem folk, stater og økonomiske institutioner, der vil forene hver enkelt del af menneskeheden med de andre dele, således at hver enkelt i sin egen interesse må leve med i de andres liv. Et folkenes forbund opstår kun på virkelighedstro grundimpulser. Det kan ikke "indføres" ved en ensidig retsbeslutning.*

*Dem der ser "utopier" i sådanne ting, ser ikke at livets virkelighed egentlig stræber hen mod sådanne institutioner som han kalder for utopiske, og at skaden der er voldt denne virkelighed kommer af at disse institutioner ikke findes.

[4-04] For den virkelighedstro tænker er det af særlig betydning, at de samfundsmål som her er opstillet, og som gælder for hele menneskeheden tillige kan virkeliggøres i hver enkelt socialorganisme, ligeegyldigt om andre lande slutter sig til dem eller ikke. Spaltes en socialorganisme i de naturtro tre led, så kan hvert ledes repræsentanter som særlige korporationer træde i forbindelse med udlandet, selv om dette endnu ikke har foretaget ledforgreningen.

Det land, som går i spidsen med Ledforgreningen, gør sig fortjent ved at virke for et fælles menneskeideal. Det der skal gøres, vil fuldbyrdes ved de målbevidste kræfter, som virker i livets almenmenneskelige impulser, og ikke ved kongresser eller overenskomster. Det her beskrevne mål står med sit tankefundament på virkelighedens grund, og kan derfor i det virkelige liv tilstræbes på ethvert punkt i samfundenes indbyrdes kæde.

[4-05] Betragter man folkenes og staternes liv i de sidste årtier ud fra dette skrifs grundsynspunkter, vil man indse, at de internationale forbindelser mellem de af den historiske udvikling formede stater og deres sammenblanding af kulturelle, retslige og økonomiske interesser, måtte føre til en katastrofe. Men man kan også se, hvorledes modsat virkende kræfter ud fra ubevidste menneskeimpulser pegede på tredelingen. Den og kun den kan blive lægemidlet mod alle de omvæltninger, enhedsfanatismen er skyld i. Men de toneangivende menneskeføreres liv var ikke indstillet på at opdage det, der langsomt modnedes. I foråret og forsommeren 1914 kunne man endnu høre "statsmænd" udtale, at - takket være regeringernes anstrengelser - var den europæiske fred sikret, såvidt det menneskeligt kunne bedømmes. Disse "statsmænd" forstod ikke, at det, de foretog sig og talte om, ikke havde noget som helst at gøre med de virkelige begivenheders gang. Men man holdt dem nu en gang for "praktikerne". Og "drømmere" kaldte man i de sidste årtier dem, der havde formet deres anskuelse modsat disse "statsmænds". Forfatteren af dette skrift udtalte i Wien flere måneder før krigens udbrud for en lille tilhørerkreds (en større havde sikkert udlet ham) omtrent følgende: Vor tids herskende livstendenser bliver stadig stærkere, indtil de til sidst vil tilintetgøres af sig selv. Den, der åndeligt gennemskuer det sociale liv, ser overalt kulturen truet af frygtelige anlæg til sociale svulstdannelser. Og dette er det frygtelige, der virker så nedtrykkende, at selv om man kunne undertrykke hele sin entusiasme for en livserkendelse, der videnskabeligt er opbygget på åndsvidenskaben, måtte trangen til at læge dette onde dog få en til at råbe sandheden om at i den findes lægedom ud imod en verden, der ikke vil anerkende den. Udvikler den sociale organisme sig videre som hidtil, opstår der kulturelle skader, der for denne organisme er det samme som kræft i menneskets naturlige organisme. Men de herskende kredses livsanskuelse, højt hævet over sådanne impulser fra livets understrømme, som de ikke kunne eller ikke ville se, traf forholdsregler, som de skulle have undladt at træffe i stedet for at træffe foranstaltninger, der kunne give de forskellige menneskesamfund tillid til hverandre. Hvis man tror, at de sociale livskrav ikke har spillet nogen rolle blandt krigskatastrofens umiddelbare årsager, skal man blot tænke på, hvorledes de krigshigende staters politik havde formet sig, hvis "statsmændene" havde sørget for at få disse sociale krav gennemførte. Og hvad der kunne være undgået, hvis man havde brugt sine vilje til andet end til at skabe brændstoffer, der måtte føre til eksplosionen. Havde man set den snigende kræft i staternes indbyrdes forhold gennem de sidste årtier, som en følge af overklassernes sociale liv, forstod man, at det følgende allerede i 1888 kunne siges. En mand med almenmenneskelige åndsinteresser sagde da om det, der gav sig udtryk i de førende kredses sociale vilje: "Det endelige mål er at føre menneskeheden sammen til et broderlige, som stadig går fremad og kun følger de ædleste motiver. Men den, der i vore dage studerer historien ved et europakort, kunde fristes til at tro, at den næste fremtid vil føre til et gensidigt almindeligt Myrderi". Kun den tanke, at der må findes "en vej til menneskelivets sande vel" kan bevare sansen for menneskeværddigheden. Men en sådan tanke "får ikke i samklang med vore og vore naboers uhyre krigsrustninger. Og dog tror jeg på den, og den må blive indlysende, hvis man da ikke foretrækker en fællesbeslutning om at afskaffe alt menneskeliv og officielt fastsætter en dag til almindeligt selvmord." (Hermann Grimm 1888, side 46, "Aus den letzten fünf Jahren"). Hvad var de "krigerske rustninger" andet end forholdsregler truffet af dem, der ville opretholde statens enhed, uagtet denne statsform ved den nyere tids udvikling er kommet i modstrid med folkenes sunde samliv, der kun kan trives i en social organisme, som er formet efter den nye tids livsbetingelser.

[4-06] Østrig-Ungarn har i det sidste halvhundred år stræbt efter en ny statsform. Det åndelige liv, som bundede i mangeartede folks sammenknytning søgte en ny statsform, der ikke som den forældede enhedsstat hindrede dets fri udvikling. Den serbisk - østrigske konflikt, der var udgangspunktet for verdenskrigs-katastrofen er det bedste bevis for, at enhedsstatens politiske grænser på et vist tidspunkt ikke mere burde danne kulturgrænse mellem folkene. Det selvstændige åndsliv havde udviklet sig ud over de politiske grænser i samklang med de mål, folkene stræbte efter. Men denne udvikling forekom de Østrig - ungarske "statsmænd" som en fuldstændig umulighed eller det rene vanvid, for i deres forestillingskreds måtte den nationale samfølelse nødvendigvis dækkes af statsgrænserne. De kunne ikke fatte den tanke, at åndeligt samliv, der blandt andet omfatter skolevæsenet, kan strække sig ud over statsgrænserne. Men dette "utænkelige" er just et af den nyere tids krav til internationalt Liv. Den, der tænker praktisk, må ikke blive hængende i de tilsyneladende umuligheder og tro, at vanskelighederne er uovervindelige, men må netop søge at overvinde dem. I stedet for at bringe "statsmændenes" tanker ind i baner, der

svarer til tidens krav, dannedes der institutioner til enhedsstatens støtte imod tidens krav. Derved blev staten en stedse mer og mer umulig fremtoning. Og i det tyvende århundredes andet årti brast dens evne til selvopholdelse i den gamle form. Den søgte da fordi den ikke rolig ville afvente sin opløsning, ved ydre magt at opretholde de indre umuligheder, og krigen kom. De østrig-ungarske "statsmænd" havde i 1914 intet valg: Enten måtte de samle deres kræfter om at skabe en levedygtig sund, social organisme og vække ny tillid ved at vise verden disse bestræbelser, eller de måtte slippe krigen løs for at holde på det gamle. Kun den, der ser således på begivenhederne i 1914 kan bedømme skyldspørgsmålet på rette måde. De mange forskellige folkestammers samling under den østrig-ungarske statsform pålagde fremfor alt dette land den verdensmission at skabe en ny, sand, social organisme. Opgaven blev ikke forstået og denne synd mod ånden i den verdenshistoriske udvikling drev Østrig-Ungarn ud i krigen.

[4-07] Og det tyske Rige? Det blev stiftet på en tid, da den nyere tids fordringer af en sund, social organisme stræbte efter at virkeliggøres, og deres virkeliggørelse ville have givet riget dets verdenshistoriske existensberettigelse. De sociale impulser trængte sig sammen i dette mellemeuropæiske rige, som om det var dets verdenshistoriske mission at virkeliggøre dem. Mange steder virkede de sociale tanker, men i Tysklands kejserdømme fik de en særlig form, som let lod formode, hvor de bar hen. De burde have vist vejen for dette riges arbejde, vist lederne deres opgaver og vist rigets berettigelse i det moderne folkesamliv. Havde det nystiftede rige optaget det i det moderne liv, som historien krævede, var dette sket. Men i stedet for at prøve på at løse disse opgaver, nøjedes man med de "sociale reformer", som dækkede dagens tarv og glædede sig, når udlandet beundrede disse reformer som mønsterværdige. Samtidig gik man mer og mer over til at basere rigets magtstilling på gamle udlevede forestillinger om statens magt og glans. Man udformede et rige, der ligesom det østrig-ungarske i sig selv var en modsigelse mod de kræfter, som historisk havde bebudet deres gennembrud i folkenes liv. Men disse kræfter var usynlige for landets ledere, for den statsform, disse tilstræbte, kunne kun baseres på militære kræfter. Havde de taget hensyn til nutidens krav, måtte de have lagt an på den sunde sociale organismes virkeliggørelse. Var den blevet til noget, havde man indstillet sig i det moderne folkesamfund anderledes, end man stod i 1914. I sin mangel på forståelse for det, der lever i folkenes nutidsfordringer, havde tysk politik 1914 nået nulpunktet for sin virkemulighed. I de sidste årtier havde den intet forstået af det, der burde være sket, men beskæftiget sig med alt mulig andet som ikke kom nutiden ved, og som ved sin indre tomhed måtte "styrte sammen som et korthus".

[4-08] Af det, som således, set med historiens øjne, viste sig som Tysklands tragiske skæbne, ville man få et tro spejlbillede, hvis man indlod sig på at studere begivenhederne på "rette steder" i Berlin, sådan som de udviklede sig der fra 20. Juli til 1. August 1914, og åbent bekendte resultaterne for verden. Tyskland såvel som udlandet ved endnu kun lidt eller intet om disse begivenheder. Men den der kender dem ved, at den tyske politik virkelig var som et korthus og at den, da nulpunktet var nået, måtte lade alle beslutninger om hvorvidt krigen skulle føres og hvorledes den skulle føres, gå over til militærets skøn. Den, som da var ansvarlig for den militære ledelse, kunne fra et militært standpunkt set, ikke handle anderledes end der blev handlet, fordi han kun kunne se situationen fra sine egne rent militære synspunkter. For på alle andre områder end det militære havde man bragt staten i en stilling, som overhovedet ikke mere kunne føre til nogen handling. Dette ville vise sig at være et verdenshistorisk faktum, hvis nogen påtog sig at bringe det frem for dagslyset, som hændte i Berlin navnlig den 31. juli og 1. august 1914. Man nærer stadig den illusion, at man ikke kunne opnå noget særligt ved en sådan viden, når man dog ikke kender de forudgående begivenheder. Men når talen er om det, der nu kaldes "skylden", tør man ikke undlade at konstatere disse forhold. Sikkert nok kan man ad andre veje få kendskab til de ældre årsager, men indsigt i, hvorledes de virkede, fås kun deraf.

[4-09] De forestillinger, som da drev Tysklands ledere ud i krigen, fik skæbnesvangre følger. De blev folkestemning, og de blev grunden til, at de sidste rædselsårs bitre erfaringer hos magthaverne ikke udviklede den forståelse, der kunne have afværget tragedien, hvis den havde været der fra først af. Den der skriver dette, forsøgte at bygge på den modtagelighed, de bitre erfaringer burde have vakt, da han i Tyskland og Østrig på det mest passende tidspunkt bragte ideerne om den sunde sociale organisme frem for dem, hvis indflydelse endnu den gang kunne have haft betydning for disse impulsers optagelse, og talte om hvilke følger de måtte medføre udadtil i de politiske forhold. Personligheder der mente det ærligt med det tyske folks skæbne, hjalp med til at skaffe ham ørenlyd. Men alt forgæves. Den tilvante, kun militært orienterede tænkemåde modsatte sig sådanne impulser som noget, hvormed man intet rigtigt kunne stille op. I gunstigste fald syntes man at "kirkens adskillelse fra skolen" ville være heldig. I den retning var netop allerede i lang tid "statsmændenes" tanker gået; men at lede disse tanker ind i baner, der kunne føre til noget gennemgribende, var umuligt. Velvillige folk rådede til at "offentliggøre"

disse ideer. Det var den gang vist nok det mest uhensigtsmæssige råd. Hvad kunne det hjælpe, at "litteraturen" blandt så meget andet også fra "en privatmand" bragte den slags impulser? Det var den gang en selvfølge at - for at få nogen betydning - måtte impulser af denne natur udtales fra "rette sted". Var det sket, ville de mellemeuropæiske folk have følt, at der i dem fandtes noget, som svarede til deres egen mer eller mindre bevidste trang. Og østens russiske folk havde sikkert haft forståelse for afløsning for zarismen gennem sådanne impulser. Den, der ikke kan indse det, har ingen forståelse af den friske

uforbrugte østeuropæiske intelligens modtagelighed for sunde, sociale ideer. Men i stedet for proklamation af disse ideer kom Brest-Litovsk.

[4-10] Det faktum, at militær tænkning ikke kunne afvende den mellem- og østeuropæiske katastrofe, lod sig kun skjule for netop denne militære tankegang. Troen på, at katastrofen kunne undgås, er skyld i det tyske folks ulykke. Ingen forstod, at sansen for de verdenshistoriske konsekvenser ganske manglede på de steder, hvor afgørelsen lå. Men den, der kendte dem, vidste også, at der i de engelsktalende folk fandtes personligheder, som gennemskuede det, der rørte sig i de mellem og østeuropæiske folkekræfter. Disse ledende personligheder var overbeviste om, at det, der bevægede sig i disse folk, ville udfolde sig i mægtige sociale omvæltninger. I sådanne omvæltninger som de mente hverken forelå en historisk nødvendighed eller en mulighed i den engelsk talende område. Efter denne overbevisning indrettede de så deres politik. Men det så man slet ikke i Mellem- og Østeuropa og indstillede der sin politik således, at den måtte "styrte sammen som et korthus". Kun en politik, der gik ud fra, at man i engelsk-talende lande på en stortseende måde, men selvfølgelig ud fra engelske synspunkter, regnede med de historiske nødvendigheder, havde haft grund under fødderne. Men et forslag om at føre en sådan politik var sikkert forekommet "diplomaterne" højst overflødigt.

[4-11] I Stedet for en politik, der, trods det storstilende i den engelsk orienterede statskunst, før krigen kunne have gavnet mellem- og Østeuropa, blev man i de gamle opkørte diplomatspor. Og mens krigens rædsler lærte man ikke af bitre erfaringer at stille en politisk proklamation, der udsprang af Europas livskræfter, op imod den opgave som var stillet af Amerika. Det kunne være kommet til en forståelse mellem det program, Wilson opstillede, ud fra et amerikansk synspunkt, og den europæiske åndsimpuls, som havde kunnet komme til orde under kanonernes torden. Al anden snakken om forståelse måtte klinge hult over for historiens nødvendige krav. - Men de personer, som ved forholdenes magt blev kaldede til at lede det tyske rige, manglede sans for at stille det en opgave, der dikteredes af de kim, som spirer i den nyere tids menneskeliv. Derfor måtte efteråret 1918 bringe det, det bragte. Det militære sammenbrud ledsagedes af en åndelig kapitulation. I stedet for, at det tyske folk nu burde have taget sig sammen om ud fra det europæiske viljes liv at gøre sine åndelige impulser gældende fremkom den absolute underkastelse under Wilsons 14 punkter. Man stillede Wilson overfor et Tyskland, der selv intet havde at sige. Hvad Wilson end tænker om sine 14 punkter, kan han dog kun hjælpe Tyskland i det det selv vil, og burde have afventet tilkendegivelsen af et sådant ønske. Til den tomhed, der havde særkendt politikken siden krigens begyndelse kom i oktober 1918 en anden - den frygtelige åndelige kapitulation hidført af en mand, til hvem mange i de tyske lande satte ligesom deres sidste håb.

[4-12] Vantro overfor indsigt i de historiske kræfters virke; aversion mod de impulser, der skyldes erkendelsen af et åndeligt sammenhang skabte den skæbnesvangre tilstand i Mellemeuropa. Dertil har nu krigens virkninger føjet en ny situation, begrundet i håbet på de sociale impulser ide, sådan som denne ide er ment i dette skrift. Disse sociale impulser taler et sprog, der er rettet til hele den civiliserede verden. Skal nu tænkningen med hensyn til det, der må ske på det sociale område glide ned til samme nulpunkt som den mellemeuropæiske politik stod på i 1914? Lande som kunne holde sig tilbage fra deltagelse i det daværende spørgsmåls afgørelse: overfor den sociale bevægelse må de det ikke. I dette spørgsmål bør der hverken findes politiske modstandere eller neutrale; men kun en menneskehed, som arbejder i fællesskab og lytter til de tegn, der gives af tidens røst, og handler derefter.

[4-13] Man kan ud fra den intention som er frembragt i dette skrift, forstå hvorfor der i det følgende kapitel er gengivet opråbet til det tyske folk og til kulturverdenen, som er forfattet af dette skrifts forfatter for nogen tid siden og som er blevet meddelt verdenen, fremfor alt de mellemeuropæiske folk, af en komite der har fået forståelse for forfatteren. Nu hersker der andre forhold end i den tid hvor indeholdt blev meddelt små kredse. Desuden ville den offentlige meddelelse have gjort ham til "litteratur". Nu må offentligheden bringe ham det, som den for blot kort tid siden ikke ville have givet ham: forstående mennesker, der vil virke i hans retning, hvis han er værd at forstå og realisere. for det som nu skal opstå, kan kun opstå gennem sådanne mennesker.

V. Til det tyske folk og til kulturverdenen

[5-01] Det tyske folk troede at dets rigsgrundlæggelse for et halvt århundrede siden var sikkert bygget. I august 1914 mente det at den krigeriske katastrofe, som den lige havde indfundet sig i, ville bevise denne rigsbygningens uovervindelig. Idag kan det kun så på dets ruiner. Selvbesindelse må indfinde sig efter en sådan oplevelse. For disse oplevelser har vist at et halvt århundredes meninger og især krigsårenes herskende tanker var en tragisk virkende vildfarelse. Hvad er grunden til denne skrækkelige vildfarelse? Dette spørgsmål må føre til selvbesindelse i sjælene i tyske folks medlemmer. Om kraften til en sådan selvbesindelse er tilsted nu, afhænger af det tyske folks livsmuligheder. Dens fremtid afhænger af om spørgsmålet kan stille sig på rette måde: hvorledes er jeg kommet i denne vildfarelse? Hvis det stiller sig dette spørgsmål idag, så vil den erkendelse lyse op, at det for et halvt århundrede siden grundlagte et rige, men har undladet at give dette rige en opgave udsprungen af den tyske folkeligheds væsensindhold. I dens beståens første tid stræbte man efter at bringe dets indre livsmulighed i orden alt efter de behov som viste sig år efter år gennem gammel tradition og nye krav. Senere gik man over til at fundere og øge den ydre magtstilling som var begrundet i materielle kræfter. Man forbandt dermed forholdsregler mod de sociale krav som opstod af den nyere tid, som på nogle områder greb fat om det som umiddelbart var nødvendigt, men som dog fejlede at føre til målet, som skulle være nået ud fra en erkendelse og udviklingskraft som det moderne menneskehed må tilegne sig. Således stod riget i dens verdenssammenhang uden en væsentlig, sin beståen retfærdiggørende målsætning. Krigskatastrofen har åbenbart dette på sørgelig vis. Indtil dens udbrud har den ikke-tyske verden ikke kunne se noget i rigets optræden, som kunne have vækket den mening: Forvaltningen af dette rige opfylder en verdenshistorisk mission, som ikke må fejles væk. At en sådan mission ikke er blevet fundet af forvaltningen har nødvendigvis fostret den mening i den ikke-tyske verden som er den egentlige grund for det tyske sammenbrud.

[5-02] Umådeligt meget afhænger for det tyske folk nu af dets fordomsfri erkendelse af dette faktum. I ulykkens time må den indsigt dukke op som ikke har ville vise sig de sidste 50 år. Istedet for den smålige tænkning over nutidens nærmeste krav, må nu indtræde en stærk livsanskuelse, som tilstræber at erkende den nyere menneskehedens udviklingskræfter med stærke tanker, og som helliger sig den med modig viljekraft. Den smålige trang må ophøre som uskadeliggør alle dem som upraktiske idealister, der retter deres blik mod disse udviklingskræfter. Det må høre op med den anmassen og hovmodighed som de der kalder sig for praktiker lægger for dagen, og som dog har ført til ulykken på grund af deres manglene forståelse, maskeret som praksis. Der må tages hensyn til det som de der bliver skældt ud for at være idealister, men i virkeligheden er de sande praktiker, har at sige om den nyere tids udviklingskrav.

[5-03] Alle retningers "praktiker" så godt nok at helt nye menneskehedskrav dukkede op for lang tid siden. Men de ville imødegå disse krav inden for de gamle overleverede tankevaners og institutioners rammer. Den nyere tids erhvervsliv har frembragt kravene. Deres tilfredsstillelse på grundlag af private initiativer var umulig. Overdragelse af det private arbejde til samfundet på enkelte områder, fremdrog sig som nødvendig for en vis menneskeklasse; og det blev realiseret der hvor denne menneskeklasse ud fra deres livsanskuelse syntes det var nyttigt. En radikal overførelse af alt enkeltarbejde til samfundets arbejde blev målet for en anden klasse, som ingen interesse havde i at opretholde det overleverede privatmål.

[5-04] Der ligger noget fælles over alle de bestræbelser, der hidtil er kommet frem på grund af de nyere menneskehedskrav. De søger efter at samfundsgøre det private og regner med overtagelsen af det private af samfundene (staten, kommunen), som stammer fra forudsætninger, som ikke har noget med de nyere krav. Eller man regner med nye samfund (f.ex andelsselskaber), der ikke er opstået i fuld overensstemmelse med disse nye krav, men derimod er blevet dannet af overleverede tankevaners gamle former.

[5-05] Sandheden er, at ingen af disse samfund, som er bygget på gamle tankevaner, kan inddrage det som man mener bliver inddraget af dem. Tidens kræfter søger efter en erkendelse af en social struktur for menneskeheden, som inddrager noget helt andet end det som i dag almindeligt vis bliver inddraget. De sociale samfund har for størstedelen hidtil dannet sig ud fra menneskehedens sociale instinkter. Tidens opgave vil blive at gennemtrænge disse kræfter med fuld bevisethed.

[5-06] Den sociale organisme er forgrenet som den naturlige. Og ligesom den naturlige organisme må forsyne tankegangen gennem hovedet og ikke gennem lungen, således er forgreningen af den sociale organisme i systemer nødvendig, hvor ingen gren må overtage den andens gren, men hvor alle må arbejde sammen under varetagelse af deres selvstændighed.

[5-07] Erhvervslivet kan kun trives, når det bliver dannet af selvstændige led i den sociale organisme ud fra sine egne kræfter og lovmæssigheder, og hvis der ikke bliver bragt forvirring i dets form, ved det at det bliver opslugt af andre led af den sociale organisme, som f.ex. det aktive politiske. Det politisk virksomme led skal i stedet eksistere ved siden af det økonomiske i fuld selvstændighed, ligesom i den naturlige organisme hvor åndedragssystemet består parallelt med hovedsystemet. Deres nyttebringende samvirke kan ikke opnås ved at begge led bliver organiseret af et eneste lovgivende- og forvaltningsorgan, men derimod ved at ethvert har sin egne lovgivning og forvaltning der samvirker på livlig måde. For det politiske system vil ødelægge erhvervslivet, hvis det vil overtage det; og det økonomiske system mister sin livskraft hvis det vil være politisk.

[5-08] Der må tilføjes et tredje led til den sociale organisme, som bliver dannet ud fra dets egne livsmuligheder: den åndelige produktions led, hvortil også høre den åndelige andel som tilhøre de to andre områder, som må overlades til et tredje led med egen lovmæssig regulering og forvaltning, men som ikke kan forvaltes af de andre og ikke må blive præget anderledes end i en naturlig organisme med parallelt bestående ledorganismer, hvor de præger hinanden gensidigt.

[5-09] Man kan allerede nu fuldtud videnskabelig begrunde og udvide det der her er sagt om den sociale organismes nødvendighed i alle enkeltheder. I denne udførelse kunne kun retningslinierne blive præsenteret for alle de som vil gå på sporet af disse nødvendigheder.

[5-10] Den tyske rigsdannelse faldt i en tid, hvor disse nødvendigheder konfronterede den nye menneskehed. Rigets forvaltning har ikke forstået at stille riget over for en opgave ud fra nødvendighederne. Dette blik ville ikke blot have givet det den rigtige indre struktur; det ville også have givet dets udenrigspolitik en berettiget retning. Med en sådan politik ville det tyske folk have kunnet leve sammen med de ikke-tyske folk.

[5-11] Nu må indsigten modnes af ulykken. Man må udvikle viljen til en mulig social organisme. Ikke et Tyskland, som ikke længer findes, må træde overfor omverdenen, men derimod et åndeligt, politisk og økonomisk system må med deres repræsentanter, som selvstændige delegationer, træde overfor for dem der har besejret det Tyskland som har skabt et umuligt social dannelse ved sammenblandingen af de tre systemer, og forhandle med dem.

[5-12] Man høre næsten allerede på forhånd de praktiker som kaster sig over det komplicerede i det der her er sagt, som synes at det er besværligt at tænke over de tre korporationers samvirke, fordi de ikke ønsker at vide noget om de virkelige livskrav, men derimod vil indrette alt efter deres tankegangs bekvemme krav. Det må gøres dem klart: enten må man bekvemme sig til at føje sig i virkelighedens krav i tankegangen, eller man vil ikke have lært noget af ulykker, men derimod forøge det som er kommen i ubegrænset omfang gennem det som igen vil opstå.

Dr. Rudolf Steiner

bjerregaard@dreigliederung.de